

INFERNAAL INTERMEZZO

PATTON MAAKT ZICH BREED
GERMANIA MOET BOEREN GAAN
NADER TOT DE VIJAND
VOORMAN OP DE ACHTERGROND
BEL VOOR DE LAATSTE RONDE
HITLERS DECORBOUWER
TUSSEN HOOP EN VREES

80

Eind september 1944 leek de laatste rustperiode in de oorlog tegen Duitsland te zijn angebroken. De poging een doorbraak over de Rijn bij Arnhem te forceren was mislukt; weliswaar moest de strijd om de vaarweg naar Antwerpen nog gestreden worden, maar aan het langgerekte front aan Duitslands westgrens was een adempauze ingetreden. Voor de energieke Patton, die zijn laatste aanval naar de Rijn had zien mislukken en zelfs het hoofd had moeten bieden aan een krachtige Duitse tegenstoot, was het moeilijk te verteren dat juist zijn 3e leger nog het verst van de Rijn verwijderd was.

Duitsland bereidde zich voor op de eindstrijd. De interne strijd om de macht, die al vele jaren grotendeels in het verborgene gewoed had, bereikte zijn hoogtepunt en trad, voor bijna iedereen zichtbaar, naar buiten. Heinrich Himmler voerde het onderdrukkings- en terreursysteem van zijn SS- en politieformaties ten top; Martin Bormann manoeuvreerde de *Partei* naar de overwinning in de onderlinge machtsstrijd en verschaftte zichzelf een extra-machtspositie als commandant van het nieuwe partijleger, de *Volkssturm*; Josef Goebbels organiseerde, in zijn nieuwe functie van *Bevollmächtigte für die totale Kriegsführung*, de mobilisatie van alles en iedereen — zijn propaganda-apparaat werkte op volle toeren. De chaos en de anarchie namen toe, het economisch leven liep met rasse schreden terug, ondanks de vertwijfelde pogingen van Albert Speer, minister van *Rüstung und Kriegsproduktion*. Boven hen allen troonde de *Führer*, lichamelijk en geestelijk sterk aan het aftakelen, gefascineerd door elke schijnbare mogelijkheid om — toch nog — de *Endsieg* in de zo duidelijk hopeloze strijd te behalen.

Ongewild leverden de geallieerden hun bijdragen tot het wanhopig fanatisme waartoe de Duitse tegenstand uitgroeide. Het principe van de *unconditional surrender* was sedert begin 1943 al door Goebbels' propaganda ge- en misbruikt om het Duitse volk elke hoop op een 'eervolle' vrede te ontnemen; het onzalige Morgenthau-plan, hoe snel ook president Roosevelt het weer liet vallen, leverde, knap uitgebuit als het werd, voldoende stof om de vrees dat de militaire nederlaag ook de fysieke vernietiging van het Duitse volk zou betekenen, aan te wakkeren en te vergroten.

In november en december maakten de geallieerden aan het westelijk front nieuwe vorderingen. Bijna overal drong men nu door tot de Rijn; slechts in de Vogezen konden de Duitsers een omvangrijk bruggehoofd handhaven. Pattons nieuwe aanval op de Westwall zou op 19 december worden ingeluid. Het ging niet door. Drie dagen tevoren was Hitlers laatste wanhoopsoffensief losgebarsten.

A.H.P.

PATTON MAAKT ZICH BREED

WOLF KIELICH

Tijdens een bespreking die op 12 september 1944 plaatsvond in het hoofdkwartier van de 12e legergroep, vernam Patton van Bradley dat Eisenhower akkoord was gegaan met Montgomery's voorstel om de grootste krachtsinspanning in het offensief tegen het Duitse rijk te ontplooiën in het noorden, vanuit het Rijk van Nijmegen naar het Ruhrgebied en vanuit Limburg naar het Rijnland. Dat betekende, aldus Bradley, dat Pattons 3e leger waarschijnlijk moest afzien van verdere initiatieven en langs de westelijke oever van de Moezel in defensieve positie zou blijven liggen. Voor de vechtjas Patton was dit iets waarbij hij zich onmogelijk kon neerleggen. Hij stelde Bradley voor, dat hij op korte termijn met zijn leger de Moezel zou oversteken en de Duitsers aan de overkant zo hevig aantasten, dat het voor Eisenhower onmogelijk zou zijn hem te bevelen de gevechten te staken. 'Ik dacht', zo schreef Patton in zijn journaal, 'dat die onplezierige situatie zou kunnen worden voorkomen, als we een overgang over de Moezel zouden kunnen forceren.' Bradley gaf Patton twee dagen om een bruggehoofd te vestigen op de andere oever. In feite handelde Bradley daarmee tegen de intenties van Eisenhower en liet hij duidelijk blijken dat hij persoonlijk meer achter Pattons plannen stond dan achter de door Eisenhower goedgekeurde plannen van Montgomery.

Chester Wilmot geeft in 'De strijd om Europa' een verklaring voor deze merkwaardige houding van de bevelhebber van de 12e legergroep: Patton was geruime tijd Bradley's meerdere geweest. Tijdens de strijd om Sicilië had Patton het 7e leger gecommandeerd en Bradley had toen onder hem gediend als korpscommandant. Omdat Eisenhower Bradley 'evenwichtiger' vond, bevorderde hij hem — en niet Patton — later tot bevelhebber van de 12e legergroep. Bradley bleef evenwel veel respect en waardering behouden voor zijn vroegere chef. Hij beschouwde hem in vele opzichten nog steeds als zijn meerdere, vooral in voortvarendheid en vakmanschap als pantsergeneraal. En daarom kon Patton van Bradley veel meer gedaan krijgen dan de andere generaals in deze legergroep, zelfs al was het tegen de instructies van Eisenhower in.

Patton hield overigens de belofte, die hij op 12 september had gedaan. De veertiende had hij een stevig bruggehoofd over de Moezel gevestigd. Twee van zijn divisies vielen toen Nancy aan, dat de vijftiende veroverd werd, en Patton meende dat hij — ondanks de krachtige tegenstand van het Duitse 1e leger —

Pattons 3e leger bleef, ondanks de wens van Montgomery, in het noordoosten van Frankrijk onverdroten aanvallen. Hier steekt een van zijn infanteristen in de buurt van Metz een stuk spoorbaan over.

Linkerpagina: vrijwel overal hadden de terugtrekkende Duitsers de bruggen vernield. Maar de Amerikaanse genie bouwde naast de brokstukken zo snel noodbruggen, dat de geallieerde opmars niet werd vertraagd.

in staat was nog een flink eind verder op te rukken naar het oosten. Bradley deelde deze mening, maar was toch genoodzaakt hem de volgende dag te vertellen dat Montgomery er nogmaals op had aangedrongen dat de Amerikanen hun acties in het zuiden zouden stoppen, opdat alle munitie- en brandstofvoorraden naar het noorden gestuurd konden worden. Patton dacht er echter niet over zijn acties ter wille van Montgomery's *pencil-like thrust* te staken. Bradley had hem trouwens zelf gezegd, dat hij verwachtte dat het meer 'een prik met een botermesje' zou worden. Het was dus voor Patton zaak, voortdurend actie tegen de Duitsers te blijven voeren, want zo lang zijn troepen in hevige gevechten waren gewikkeld, konden hem geen voorraden worden onthouden. 'Laat me maar mijn gang gaan', zei hij tegen Bradley, 'en bel me niet meer op voor de avond van de negentiende.'

En zo vocht het 3e leger onverdroten verder en bleef voorraden verbruiken waar Montgomery om zat te springen. Op 17 september openden de drie divisies van het 30e korps de aanval op Metz. Een dag later rukte generaal Eddy's 12e korps van Nancy op naar het oosten om de *Westwall* aan te vallen. Maar nu was het geluk niet langer met Patton. De aanval op Metz werd radicaal afgeslagen en het 12e korps werd bij Lunéville tot staan gebracht door een krachtige Duitse tegenaanval. Hitler had een van zijn beste pantsergeneraals, Hasso von Manteuffel, vanuit Rusland overgeplaatst naar Lotharingen en bovendien aanzienlijke versterkingen naar dit front gestuurd. De gevolgen van deze maatregelen ondervond nu het 3e leger: het offensief liep vast. Metz was nog steeds in Duitse handen en Pattons ambitieuze plan om door de *Westwall* heen te stoten naar de Rijn en Frankfurt, viel in duigen.

Op 23 september belde Bradley Patton weer. Hij zei dat Eisenhower had beslist, dat de offensieve acties van het 3e leger nu definitief moesten worden gestaakt. Er waren eenvoudig niet genoeg voorraden. Patton moest onmiddellijk in de verdediging gaan en bovendien werd hem zijn 6e pantserdivisie tijdelijk ontnomen. 'Het was een van de zwartste dagen in mijn militaire loopbaan', schreef de vechtjas.

Patton had bij Lunéville de Duitsers zware verliezen toegebracht en twee Duitse pantserbrigades nagenoeg vernietigd. Hitler was daarover zo ontstemd, dat hij de bevelhebber van *Heeresgruppe G*, Blaskowitz, verving door Hermann Balck, een generaal die met Patton op één lijn stond wat agressiviteit en vakmanschap in de pantserstrijd betreft.

Balck wilde direct in het offensief tegen het 3e leger, maar Von Rundstedt protesteerde, omdat hij meende dat de Duitse tanks beter konden worden ingezet ten noorden van Aken. Hitler was het echter met Balck eens en versterkte Manteuffels 5e pantserleger met de 11e pantserdivisie.

Op 25 september namen de Duitsers tot Pattons grote spijt het initiatief geheel van de Amerikanen over. Patton was er nog steeds van overtuigd, dat hij na de slag bij Lunéville had kunnen doorstoten naar de Rijn, als het 3e leger in plaats van een divisie af te staan versterkt was geworden met twee divisies. De Duitsers hadden op dat tijdstip geen reserves achter het front.

Patton moest nu bewijzen dat hij in de verdediging even goed was als in de aanval. En dat deed hij. Na vier dagen staakten de Duitsers hun offensief zonder noemenswaardig succes. Er brak nu een periode aan, die Patton beschrijft als 'zeer moeilijk voor het 3e leger. Voor het eerst in onze geschiedenis trokken we niet snel op. We vochten met onvoldoende middelen tegen gelijkwaardige of sterkere strijdkrachten, die konden beschikken over uitstekende stellingen, en het weer was afschuwelijk.' Patton verstevigde zijn front, versterkte zijn bruggehoofden en wachtte af in de stromende, kille regen. Het front van het 3e leger liep nu van Epinal tot Echternach.

Op 18 oktober vond te Brussel een conferentie

plaats tussen Eisenhower, Tedder, Montgomery en Bradley om een nieuw aanvalsplan op te stellen voor de geallieerde strijdkrachten in West-Europa. Afgesproken werd, dat aan het offensief van Montgomery's 21e legergroep in het noorden nog steeds prioriteit zou worden gegeven. Het Amerikaanse 1e en 9e leger zouden bij dit offensief een belangrijke rol spelen. Maar het 3e leger van Patton was een minder glorieuze taak toebedeeld. Patton zou zijn offensief mogen voortzetten zodra er voor hem weer voldoende voorraden beschikbaar waren. Een datum werd niet genoemd. Eisenhower stelde duidelijk dat Pattons toekomstig offensief ondergeschikt zou zijn aan de acties in het noorden en moest plaatsvinden op een

zodanig tijdstip, dat het op de gunstigste wijze de voornaamste krachtsinspanning zou steunen van Montgomery's legergroep, samen met het Amerikaanse 1e en 9e leger.

Het spreekt vanzelf dat Patton hiermee niet gelukkig was. Hij was niet van plan stil te blijven zitten tot Eisenhower hem bevel gaf weer op te rukken. In de eerste weken van oktober had hij nog geprobeerd de bijzonder sterke fortificaties van Metz te doorbreken, maar wegens gebrek aan munitie moest hij op de elfde de gevechten afbreken. Sindsdien beperkte het 3e leger zich voornamelijk tot aanvallende patrouilleactiviteiten. Dat mocht nog wel van Eisenhower en Patton zag hierin een mogelijkheid een situatie te forceren waarin

hij toch weer in het offensief moest gaan. Als hij genoeg benzine en munitie tot zijn beschikking had, zou een 'agressieve patrouille' gemakkelijk kunnen uitgroeien tot een plaatselijke aanval, die dan weer gesteund diende te worden door een offensief op een breed front. Patton besteedde daarom veel tijd aan het maken van plannen voor een aanval op de Duitse stellingen langs de Seille, die zou uitgroeien tot een groot offensief tegen Metz en de Saar. Intussen hamsterde hij vaak op wonderlijke wijze benzine en munitie.

Op 22 oktober kreeg Patton in zijn hoofdkwartier bezoek van Bradley en hij liet deze toen de plannen zien voor zijn offensief tegen Metz en de *Westwall*. Bradley liet duidelijk blijken

verbetering in het weer. Wat de tijd betreft: iedere dag uitstel betekende dat we meer stellingen zouden moeten aanvallen. Ik zei verder nog dat er niet genoeg munitie beschikbaar was voor alle legers, maar wel genoeg voor één leger. En het 3e leger was in staat binnen 24 uur na het bevel in de aanval te gaan.' Bradley was, zoals gewoonlijk, niet ongevoelig voor Pattons argumenten. Hij geloofde dat als alle geallieerde legers tegelijk zouden aanvallen, dit wel eens het einde van de oorlog zou kunnen betekenen.

Na veel gepraat gaf Bradley Patton zijn fiat. Hij kon omstreeks 5 november, zodra de weersomstandigheden het toelieten, met het 3e leger een groot offensief tegen de Saar be-

Paris-Match

Boven: Amerikaanse tanks en infanterie van het 7e leger trekken langs de spookachtige ruïnes van een stukgeschoten landschap richting Straatsburg. Naast de Amerikanen trok tegelijkertijd het Franse 1e leger op.

Links: op 1 december 1944 bereikten Pattons troepen Saarlautern. Maar na half december verstarde het front en de stad werd tot medio februari 1945 het toneel van zeer harde en bloedige straatgevechten.

dat hij weinig vertrouwen had in de strategie van Montgomery. Na de mislukking van operatie *Market-Garden* was de opmars in het noorden vastgelopen; veel kon men daar niet beginnen voordat de haven van Antwerpen in gebruik was genomen. Patton betoogde, dat men in feite te maken had met drie vijanden: de Duitsers, het weer en de tijd. 'Van deze drie achtte ik het weer de belangrijkste, want op dat moment hadden we al evenveel zieken als gewonden en er kwam nog steeds geen

ginnen. Ongeveer tegelijkertijd zouden ook het Amerikaanse 1e en 9e leger in de aanval gaan. En daarmee waren de in Brussel gemaakte afspraken volledig doorkruist ten gunste van Patton.

Patton verzekerde Bradley dat hij in drie dagen de Saar kon bereiken en gemakkelijk de *Westwall* kon doorbreken. Zijn optimisme was gebaseerd op het feit dat het 3e leger nu een sterkte had van circa 250.000 man. De Duitsers hadden aan dit front slechts 86.000

Süddeutscher Verlag

Rijksinstituut voor Oorlogsdokumentatie

Een beeld van de strijd om Nancy, dat door twee Amerikaanse divisies werd aangevallen en op 15 september 1944 werd bevrijd. Generaal Eddy's 12e korps rukte van hieruit op 18 september op naar de Westwall.

Geheel boven: Duitse pantsereenheden in het dal van de Moezel. Op 25 september namen de Duitsers onder hun nieuwe bevelhebber, generaal Balck, het initiatief van Patton over en dwongen hem in het defensief.

man, verspreid over een vrij dunne linie. De Amerikanen hadden bovendien het overwicht in de lucht en konden tegen elke Duitse tank er acht inzetten. Ook Pattons artillerie was veel sterker dan de Duitse en hij was er op onverklaarbare wijze in geslaagd grote munitievoorraden aan te leggen. Het enige dat tegenwerkte was het weer. Het bleef onafgebroken regenen en de rivieren traden overal buiten hun oevers. De Seille was nu bijna drie keer zo breed als normaal en alle bruggen over de

Moezel op één na konden niet worden gebruikt. Het hele gebied waarin de aanval zou plaatsvinden, veranderde in een moeras, waar zelfs de tanks niet doorheen zouden kunnen komen. Niettemin stelde Patton 8 november vast als de uiterste datum waarop het offensief zou beginnen. De zevende belde generaal Eddy op en drong er bij zijn commandant op aan de aanval uit te stellen. Patton bood hem aan ontslag te nemen en Eddy hield z'n mond. In een kille stortbui gingen de troepen de

volgende morgen in de aanval. Steun uit de lucht konden zij pas laat in de middag en dan nog in geringe mate krijgen. Modder en mijnen velden vertraagden hun opmars en de infanterie moest het vuile werk doen zonder veel steun van de tanks, die genoodzaakt waren op de wegen te blijven.

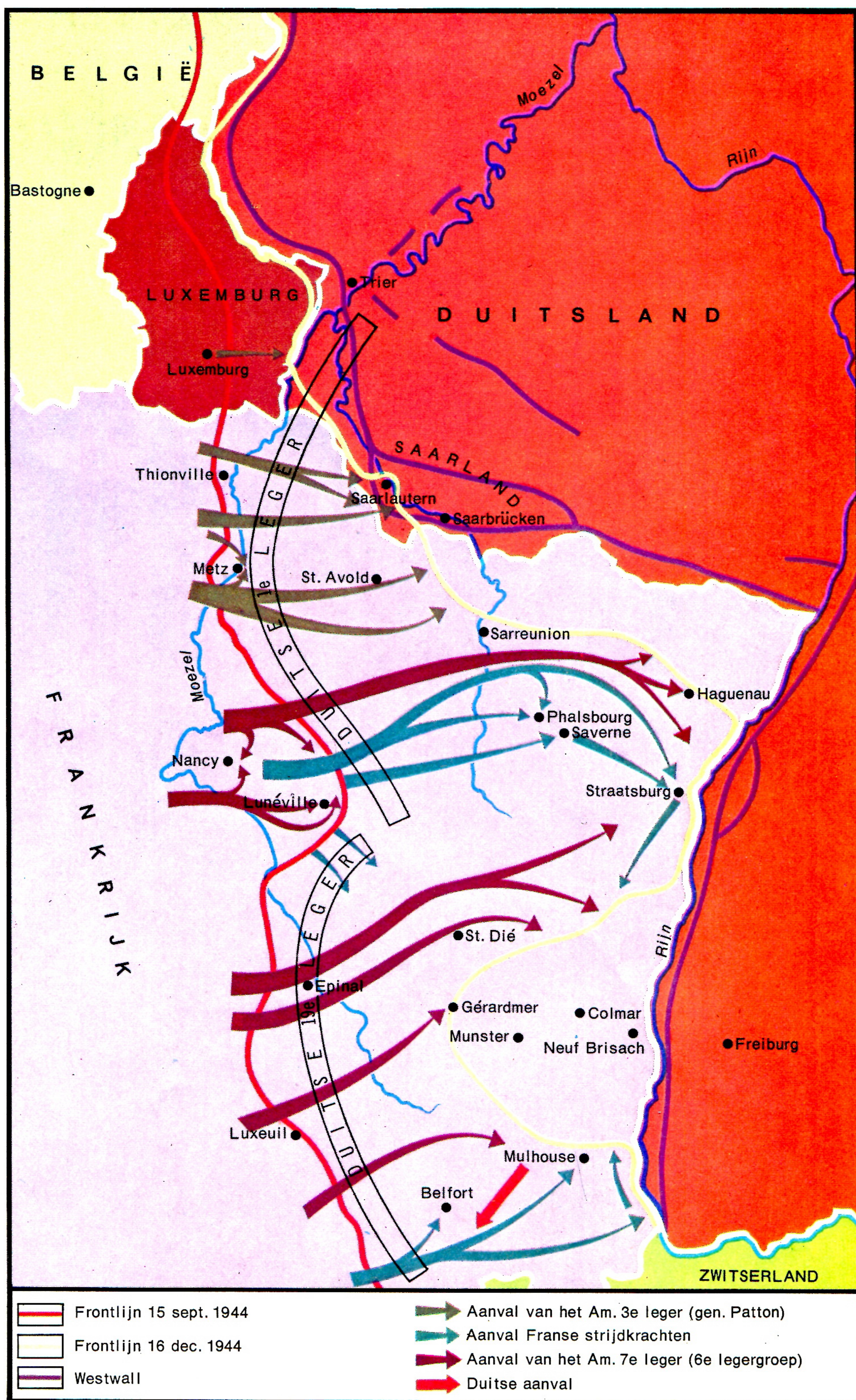
Op 10 november zakte de waterstand in de Moezel en de brug bij Pont-à-Mousson, die de vorige nacht onder water was komen staan, kon toen weer worden gebruikt. Patton: 'Dit was erg bevredigend, want tot dusver had ik zeven divisies aan de verkeerde kant van een rivier die niet te doorwaden was, en geen bruggen.'

Balck had verwacht dat Patton op alle sectoren tegelijk zou aanvallen en toen dit ook inderdaad gebeurde, paste hij een elastische defensietactiek toe. Zijn voorste stellingen lagen ongeveer tachtig kilometer van de *Westwall* en langzaam trok hij op dit formidabele fortensysteem terug zonder de Amerikanen de kans te geven een doorbraak in zijn front te forceren. In de komende acht dagen rukte Eddy's korps niet meer dan dertig kilometer op.

Ook de aanval op Metz verliep niet geheel zoals de Amerikanen zich die hadden voorgesteld. Patton ging ook hier op een te breed front tot het offensief over en was er na een week van zware gevechten nog niet in geslaagd de stad te omsingelen. Dit gebeurde pas op 18 november. De volgende dag ging ook het Franse 1e leger in het zuiden tot de aanval over en rukte in één dag vijftig kilometer op tot in de buitenwijken van Mulhouse. Reeds eerder was ook het Amerikaanse 7e leger in het offensief gegaan en dit leger slaagde erin op 19 november Straatsburg te veroveren. Fransen en Amerikanen stonden nu aan de Bovenrijn en hadden het Duitse front in tweeën gespleten. De resten van het Duitse 19e leger hielden nog stand in een bruggehoofd bij Colmar, maar Hitlers troepen in de Vogezen konden nu zowel op hun noord- als zuidflank worden aangevallen.

Hitler gaf bevel dat het bruggehoofd bij Colmar tot elke prijs gehandhaafd diende te worden en gaf Heinrich Himmler persoonlijk het commando over deze sector. De kracht van dit bruggehoofd werd door de Amerikanen schromelijk onderschat. Zij meenden dat de Fransen het wel alleen konden opruimen en op bevel van Eisenhower zwenkten de twee korpsen van het 7e leger af naar het noorden om Patton te helpen. Het Colmarbruggehoofd bleef nog geruime tijd intact, terwijl de Amerikanen ten westen van Saarbrücken vergeefs stormliepen tegen de *Westwall*.

Op 13 december werd eindelijk Metz veroverd. Maar daarna verstarde het front, terwijl in Saarlautern hevig om elk huis werd gevochten. Patton zag geen mogelijkheid de *Westwall* te doorbreken zonder krachtige steun van de luchtmacht. Met luitenant-generaal Spaatz, bevelhebber van de Amerikaanse strategische luchtmacht, werd afgesproken dat de luchtmacht de *Westwall* ten westen van Kaiserslautern vanaf 19 december drie dagen achtereen met duizend zware bommenwerpers zou bestoken. Het was een goed plan, maar op 16 december maakte Hitler de uitvoering ervan onmogelijk door het Ardennenoffensief te openen. Het zou nog lang duren voordat Patton de Rijn zou zien.

Een overzicht van de strijd zoals deze zich tussen half september en midden december 1944 afspeelde in het noordoosten van Frankrijk. Montgomery wilde dat vooral Patton zich aan dit front rustig zou houden, zodat de Brit alle voorraden zou kunnen gebruiken voor zijn hoofdoftensief tegen Duitsland, dat hij noordelijker wilde laten plaatsvinden. Maar Patton voelde daar niet zoveel voor en slaagde er met de medewerking van Bradley in, zijn opmars

in oostelijke richting voort te zetten. Maar zijn eigenlijke doel: het doorbreken van de Westwall, bereikte Patton niet. Het front verstarde, mede door de knappe tegenstand van de Duitsers onder de agressieve en vakbekwame generaal Balck, en ten westen van Saarbrücken liepen de Amerikanen vergeefs storm op de Westwall. Een voorgenomen bombardement op de versterkingen van deze linie kwam niet meer tot uitvoering, doordat Hitler toen het Ardennenoffensief begon.

GERMANIA MOET BOEREN GAAN

PROF. DR. J. W. SCHULTE NORDHOLT

Roosevelts minister van financiën, Henry Morgenthau jr., was tevens een van zijn beste vrienden. Vlak bij zijn bewonderde chef woonde hij op een even mooi buitengoed aan de Hudson-rivier en beide families gingen hartelijk met elkaar om. Zo kon de minister, als hij wilde, persoonlijke invloed uitoefenen op de president. En hij wilde dat nimmer zo sterk als in het jaar 1944, toen hij toevallig geconfronteerd werd met het probleem wat er na de oorlog met Duitsland zou moeten gebeuren. Toevallig: tijdens een vliegreis naar Europa op 6 augustus kreeg Morgenthau een rapport in handen van het departement van buitenlandse zaken waarin een nogal gematigd plan voor de toekomst van Duitsland werd ontvouwd. Fel reageerde hij daarop, zoals hij in zijn

Henry Morgenthau jr., Amerika's minister van financiën, zag zijn plan van augustus 1944 om van het naoorlogse Duitsland een agrarische natie te maken binnen een maand verworpen.

memoires vertelt. Vanuit een persoonlijke betrokkenheid met het probleem (bepaald zowel door zijn joodse afkomst als door zijn aan Jefferson ontleende agrarisch-democratische idealen) wierp hij zich plotseling met hart en ziel op de zaak, sprak reeds in Engeland met verschillende autoriteiten, zoals Eisenhower, Churchill en Eden, over het vraagstuk en legde, zodra hij terug was in Washington, zijn eigen ideeën voor aan Roosevelt. Verontwaardigd vertelde hij hem hoe zowel het departement van buitenlandse zaken als dat van oorlog

(ook het daar ontworpen '*Handbook for Military Government in Germany*' vond hij veel te mild) bezig waren een zachte behandeling van de Duitsers voor te bereiden, terwijl ze toch streng gestraft moesten worden. Roosevelt leek het wel met hem eens, schreef een boos stuk aan de minister van oorlog, Stimson, over het Handboek en op dezelfde dag (26 augustus 1944) een brief met dezelfde strekking aan koningin Wilhelmina: 'Ik ben niet bloeddorstig, maar ik wil dat de Duitsers deze keer tenminste goed weten dat ze de oorlog verloren hebben.' De houding van de president was voor Morgenthau het groene licht; hij liet nu op zijn departement een rapport opstellen dat weldra bekend zou worden als het Morgenthau-plan.

De voornaamste punten van het rapport waren: 1. alle zware industrie in Duitsland zou moeten worden ontmanteld en het Ruhrgebied zou tot een internationale zone moeten worden gemaakt; 2. er zou een verbod moeten komen op Duitse deelname aan kartel-overeenkomsten; 3. Duitslands grootgrondbezit zou moeten worden verdeeld, zodat het een land van kleine boeren zou worden, de beste basis, meende Morgenthau, voor een echte democratie; 4. een radicale heropvoeding van de Duitse jeugd zou ter hand moeten worden genomen; 5. Duitsland zou moeten worden verdeeld in een Noordduitse en een Zuidduitse staat en zou grote stukken moeten afstaan, zoals Sleeswijk-Holstein aan Denemarken, het

vacuüm in Europa worden, met alle gevolgen van dien. Slechts Roosevelt's steun hield het plan in leven, ja, gaf het een nieuwe, ongeken- de kans.

De president, grillig en onberekenbaar als zo vaak, stuurde vanuit Quebec, waar hij een week later met Churchill confereerde, plotse- ling een telegram aan Morgenthau om hem te ontbieden. Terwijl Hull en Stimson in Washing- ton moesten blijven, kreeg hij zo de gelegenheid zijn plan nog eens uitvoerig aan de twee opperste leiders voor te leggen. Churchills eerste reactie was zeer ongunstig. 'Ik was nog nauwelijks met mijn uitleg begonnen', vertelt Morgenthau, 'toen dof gemompel en onheil- spellende blikken verrieden dat de Eerste

Morgenthau grotendeels zijn zin kreeg, behalve wat betreft de Duitse verdeling. Het doel van het plan, zo definieerde Churchill, was 'het veranderen van Duitsland in een voornamelijk agrarisch en pastoraal land'. Morgenthau was enthousiast, beschouwde het bereikte als het hoogtepunt in zijn carrière.

En vervolgens kreeg de hele geschiedenis een volkomen onverwacht en verrassend slot. Nog in dezelfde maand september lekte de zaak uit en werd het plan in de pers gepubliceerd. Het kreeg over het algemeen een ongunstige reactie. Daarop liet Roosevelt, veranderlijk als hij was en midden in de verkiezingscampagne tegen Dewey gevoelig voor alle kritiek, het hele plan even gemakkelijk weer varen als hij

ROOSEVELT EN HET PLAN

De president en mevrouw Roosevelt kwamen vanmiddag thee drinken en bleven ongeveer vijf kwartier. We gebruikten bijna een vol uur om te praten over de Duitse situatie. Ik gaf hem een memorandum over de grote lijnen van de voorstellen, plus een kaart. De president zei: 'Ik ben benieuwd of er de drie punten bij zitten die ik belangrijk vind.' (...) Ik legde hem uit dat het voorstel nog voorlopig was en nog niet overal in het ministerie had gecirculeerd en dat ikzelf als bezwaar had, dat het nog niet ver genoeg ging.

De president las het memorandum zeer zorg- vuldig door en zodra hij aan de kaart toe was, zei hij: 'Dit is niet waarover we in Teheran of later tot overeenstemming zijn gekomen' en hij begon te praten over Polen. Ik zei: 'Mijnheer de president, we hebben dit helemaal binnen het ministerie opgesteld en we weten niet wat ande- ren nog voor u hebben gedaan (...) Dit is onge- veer juist, behalve dan dat ze, als ik me goed herinner, een internationale zone wilden tussen het Kieler Kanaal en Denemarken en dat ze ook het Saargebied wilden internationaliseren.' Hij was zeer geïnteresseerd in het memorandum en las het heel langzaam en met bijzondere op- lettendheid door.

Toen hij erdoorheen was, vertelde hij me over de drie punten die hij wenste en ik begreep dat hij langs de volgende lijnen dacht: Duitsland zou geen enkel type vliegtuig mogen bezitten, zelfs geen zweefvliegtuig, en zou, wat zijn lucht-

vaart betrof, verzorgd moeten worden door andere landen. Het tweede punt was dat niemand een uniform zou mogen dragen en dat er niet meer gemarcheerd zou mogen worden; meer dan iets anders zou dat de Duitsers duidelijk maken dat ze verslagen waren. Dus zei ik: 'Dat is erg belangwekkend (...) maar ik geloof niet dat het ver genoeg gaat. (...) Wat mij betreft, is de kern van de zaak dat het Ruhrgebied het hart is van de Duitse oorlogsmachine, en ik zou graag zien dat dit Ruhrgebied ontmanteld werd en de machines naar landen zouden gaan die ze nodig hebben. (...) Ik beseft dat dit achttien of twintig miljoen mensen werkloos zal maken, maar als we er een internationale zone van maken, is het slechts een kwestie van tijd voor Duitsland weer aan Anschluss-poging zal wagen. (...) Het zal geweldige gevolgen hebben voor Engeland en België en voor de komende twintig jaar hun welvaart veilig stellen, omdat de voor- naamste concurrentie voor hun steenkool en hun staal juist van het Ruhrgebied kwam. En het zal ook een heel stuk helpen bij de oplossing van de problemen van Englands economische toe- komst.'

De president had er wel oren naar en ik zei: 'Een ander probleem waarover dit memorandum niet rept, is de mentaliteit van de Duitsers tussen 20 en 40 jaar (...) die doordrenkt is van het nationaal-socialisme. (...) Ik ben ervan over- tuigd dat we ze kunnen veranderen en we zouden ze zelfs uit Duitsland kunnen weghalen en naar een of andere plek in Midden-Afrika kunnen brengen om daar te werken aan een ontwikke- lingsproject. (...) Het andere grote probleem

is, wat te doen met de kinderen van deze mensen, opdat ze de juiste opvoeding krijgen.'

De president luisterde zeer aandachtig en scheen geheel in te stemmen met wat ik zei. Ik geloof niet dat hij zelf wel eens in deze richting had gedacht. Hij viel me in de rede om te zeggen: 'Je beseft toch wel dat je voor de Duitsers geheel nieuwe leerboeken zult moeten maken?' En ik antwoordde dat ik me dat realiseerde.

Tegen het einde van het gesprek zei ik tegen de president: 'Hoe hebt u ooit Robert Murphy kunnen benoemen als politiek adviseur van Eisenhower?' (...) De president begon toen een lang verhaal over (...) hoe hij de zaak met Darlan had behandeld en hoe hij de levens had gered van tienduizend Amerikaanse soldaten. (...) Hij raakte tamelijk opgewonden en me- vrouw Roosevelt viel hem bij. Dus zei ik: 'Mijn- heer de president, zullen we maar geen ouwe koeien uit de sloot halen?' (...)

Ik voelde dat het de moeite waard was geweest ook mevrouw Roosevelt te ontmoeten omdat ik niet wist hoe zij het zou vinden de Duitsers zo hard aan te pakken. Vóór de oorlog was ze een soort pacifiste geweest en ik was bang dat ze zou vinden dat we tegenover de Duitsers wat milder moesten zijn. Maar dat bleek niet het geval.

(Uit: 'Years of War 1941—1945' door John Morton Blum, samengesteld aan de hand van het dagboek van Henry Morgenthau — Boston 1967)

Saargebied aan Frankrijk, Oost-Pruisen en Silezië aan Polen etcetera. Kern van het stuk was de ontmanteling van de Duitse industrie; zij zou uiteraard in korting komen op door anderen, vooral de Russen, zo begeerde her- stelbetalingen. Met dit plan ging Morgenthau weer naar Roosevelt en deze reageerde positief, zei alleen dat hij erin opgenomen wilde zien dat Duitsland ook totaal zou worden ont- wapend, voorgoed. Zo leek het plan een goede toekomst te hebben. Maar in de besprekingen die nu volgden (op 5 en 6 september) met Cordell Hull, de minister van buitenlandse zaken, en Henry Stimson, kreeg de minister van financiën de wind van voren. Zijn collega's verweten hem wraakzucht en onpraktische wreedheid. Duitsland zou zo een hongersprijdend

Minister niet het meest enthousiaste lid van mijn gehoor was... Ik heb hem nooit prikkel- baarder en venijniger gezien dan die avond... Toen ik mijn betoog geëindigd had, barstte hij tegen mij los met de volle stroom van zijn retoriek, sarcasme en woede. Hij beschouwde mijn plan, zei hij, als het zich vastketenen aan een dode Duitser.' Maar de volgende morgen bleek de Engelse leider geheel omgekeerd, blijkbaar onder invloed van zijn adviseur, lord Cherwell. Wat hem tot die omzwaai bewoog, is niet helemaal duidelijk. Werd hij verlok- t door de beloofde Amerikaanse kredieten voor zijn land? Werd hij overgehaald te geloven dat een uitschakeling van de Duitse industrie de Engelse zou stimuleren? Hoe dat ook zij, hij stelde nu zelf een eindredactie voor, waarin

het aanvaard had. Met een stalen gezicht ver- klaarde hij op 29 september dat er in zijn kabinet helemaal geen onenigheid over Duits- land geweest was. Een totale vernietiging van de Duitse industrie, vertelde hij aan Hull, had hij niet bedoeld. En in een memorandum aan de drie ministers samen droeg hij ze op een arbeidsverdeling aan te brengen in hun plan- ning voor Duitsland, waarbij het departement van financiën zich alleen met financiële zaken moest bemoeien.

De directe betekenis van het Morgenthau-plan is, dat daardoor de planning met betrekking tot het naoorlogse Duitsland danig achterop en in de war raakte. Resultaat had het niet, al waren er enkele gedachten in die in andere vorm nog terugkeerden.

NADER TOT DE VJAND

CHARLES B. MACDONALD

In de sombere dagen na Duinkerken spraken de ontembare Winston Churchill en andere Britse leiders vol optimisme van de uiteindelijke overwinning, maar daar kwam op dat moment wel wat *wishful thinking* aan te pas. Ondanks het gebrek aan Britse hulpbronnen spraken de Britse leiders als hun vaste overtuiging uit, dat de Duitsers verslagen konden worden door hen ter zee en in de lucht te weerstaan en tegelijkertijd over te gaan tot het

aantasten van de door de Duitsers veroverde randgebieden. Als dit programma de tegenstander tot aan de rand van de nederlaag zou hebben gebracht; als hij zich misschien voor de verdediging van zijn vaderland zou hebben teruggetrokken, dan kon wellicht een invasie van Britse legers op het continent worden ondernomen. Een invasie met grondtroepen zou misschien niet eens nodig zijn, aldus Churchill, indien de Engelsen de ontevreden

bevolking van de bezette gebieden te hulp konden komen en hun ondergrondse strijdkrachten van wapens en andere uitrusting konden voorzien.

Zelfs na het ter beschikking komen van het geweldige potentieel van de Verenigde Staten bleven de Britse leiders, in samenwerking met de Amerikanen, naar middelen zoeken om de Duitse capitulatie te bespoedigen, zonder daarbij tot een langdurige campagne te velde te

moeten overgaan. In de zomer van 1943 had men tenslotte de beschikking over (onder meer) drie invasieplannen: het eerste gebaseerd op een Duitse ineenstorting, het tweede op terugtrekking uit de bezette gebieden, het derde op capitulatie zonder meer. Hoewel begin 1944 de hoop op een capitulatie zonder een voorafgaande invasie vervloog, waren de geallieerde militaire plannenmakers nog steeds van oordeel dat het Duitse volk oorlogsmoe was, vervreemd van het nazibewind en eventueel aan te zetten tot opstand in enigerlei vorm. Hoe kon een dergelijke stemming worden bestendigd en bevorderd? Op welke wijze konden de geallieerden er het beste profijt van trekken? Ziedaar het onderwerp van de uitwisseling van tal van boodschappen op hoog niveau en van menige geallieerde conferentie. Maar steeds weer kwamen de plannenmakers in botsing met de harde werkelijkheid: hoe kon het Duitse volk worden aangemoedigd een eind aan de oorlog te maken, nadat in januari 1943 Churchill en Roosevelt op de conferentie van Casablanca hun politiek van onvoorwaardelijke overgave hadden gelanceerd.

Bij het bekendmaken van deze politiek had Roosevelt duidelijk gemaakt dat de geallieerden niet uit waren op 'de vernietiging van de bevolking', maar wel op 'de vernietiging van die ideologieën, die gebaseerd zijn op verovering en op de onderwerping van andere mensen'. Het Duitse en Japanse oorlogspotentieel, aldus de Amerikaanse president, diende volledig te worden geëlimineerd.

Maar dit waren bijkomstigheden, de 'kleine lettertjes' waar niemand aandacht aan schonk. Het was de term 'onvoorwaardelijke capitulatie', die de mensen bijbleef. Menige geallieerde militaire leider, menige expert op het gebied van de psychologische oorlogvoering ook, beschouwde het als een formule die weinig goeds beloofde voor de burgers van de As-staten, hoe genoeg die ook hadden van de oorlogsellende en van hun fascistische voormannen.

Gedurende lange maanden zochten de geallieerde plannenmakers naar middelen om deze manier van denken tegen te gaan, zonder

Links: met deze 'Einheits-Pass' konden hele Duitse compagnieën, bataljons of andere gevechtseenheden zich aan de geallieerden overgeven. Deze als pamfletten uitgeworpen documenten droegen de nationale emblemen van Amerika en Engeland en waren voorzien van de handtekening van generaal Eisenhower.

Rechts: een geallieerd pamflet dat liet uitkomen dat er één minuut nodig was om het te lezen, de tijd waarin de soldaat zijn leven kon redden. De geallieerden beloofden de krijgsgevangenen fair te behandelen, zoals het betaamt tegenover soldaten die dapper hebben gevochten.

afbreuk te doen aan de vastberadenheid en de afkeer van een compromis die in het begrip 'onvoorwaardelijke capitulatie' besloten lagen. Hoewel Roosevelt en Churchill verklaringen uitgaven, bedoeld om de indruk weg te nemen dat het Duitse volk als geheel aan terreur of wraakoefeningen zou worden blootgesteld, waren zij zuinig met hun uitlatingen betreffende het hoe en wat van de capitulatie zelf. Zij waren bang dat de Duitsers iedere eventuele toelich-

ting zouden kunnen uitleggen als een belofte, waarvan een toekomstige Hitler zou kunnen gaan beweren dat ze door de geallieerden gebroken was — een en ander in de geest van de 'dolkstoot'-theorie na de Eerste Wereldoorlog. De geallieerde opperbevelhebber, generaal Dwight D. Eisenhower, had graag machtiging gekregen om, zodra de geallieerde legers eenmaal in Frankrijk aan land waren gegaan, de een of andere verklaring af te leggen ter gerust-

stelling van het Duitse volk als geheel. Maar ook hij realiseerde zich het mogelijke boemrangeffect van zo'n verklaring. Het zinnigste wat vóór D-day op dit punt werd gezegd, was Churchills uitlating in het Lagerhuis, dat een onvoorwaardelijke capitulatie, ook al gaf zij de vijand geen rechten, de geallieerden ook van geen van hun verantwoordelijkheden ontsloeg. 'Er zal gerechtigheid moeten worden gedaan', aldus de Britse premier, 'en aan mis-

EINE MINUTE

die Dir das Leben retten kann

Lies die folgenden 6 Punkte gründlich und aufmerksam! Sie können für Dich den Unterschied zwischen Tod und Leben bedeuten.

1. Tapferkeit allein kann in dieser Materialschlacht den Mangel an Panzern, Flugzeugen und Artillerie nicht wettmachen.

2. Weiterer Widerstand auf fremdem Boden kann auf die Entscheidung dieses Krieges keinen Einfluss mehr ausüben.

3. Du stehst keinen Barbaren gegenüber, die am Töten etwa Vergnügen finden, sondern Soldaten, die Dein Leben schonen wollen.

4. Wir können aber nur diejenigen schonen, die uns nicht durch nutzlosen Widerstand zwingen, unsere Waffen gegen sie einzusetzen.

5. Es liegt an Dir, uns durch Hochheben der Hände, Schwenken eines Taschentuchs, usw. deutlich Deine Absicht zu verstehen zu geben.

6. Kriegsgefangene werden fair und anständig behandelt, ohne Schikane — wie es Soldaten gebührt, die tapfer gekämpft haben.

Die Entscheidung musst Du selber treffen. Solltest Du aber in eine verzweifelte Lage geraten, so erwäge, was Du gelesen hast.

ZG 96 K

DIE WAHL

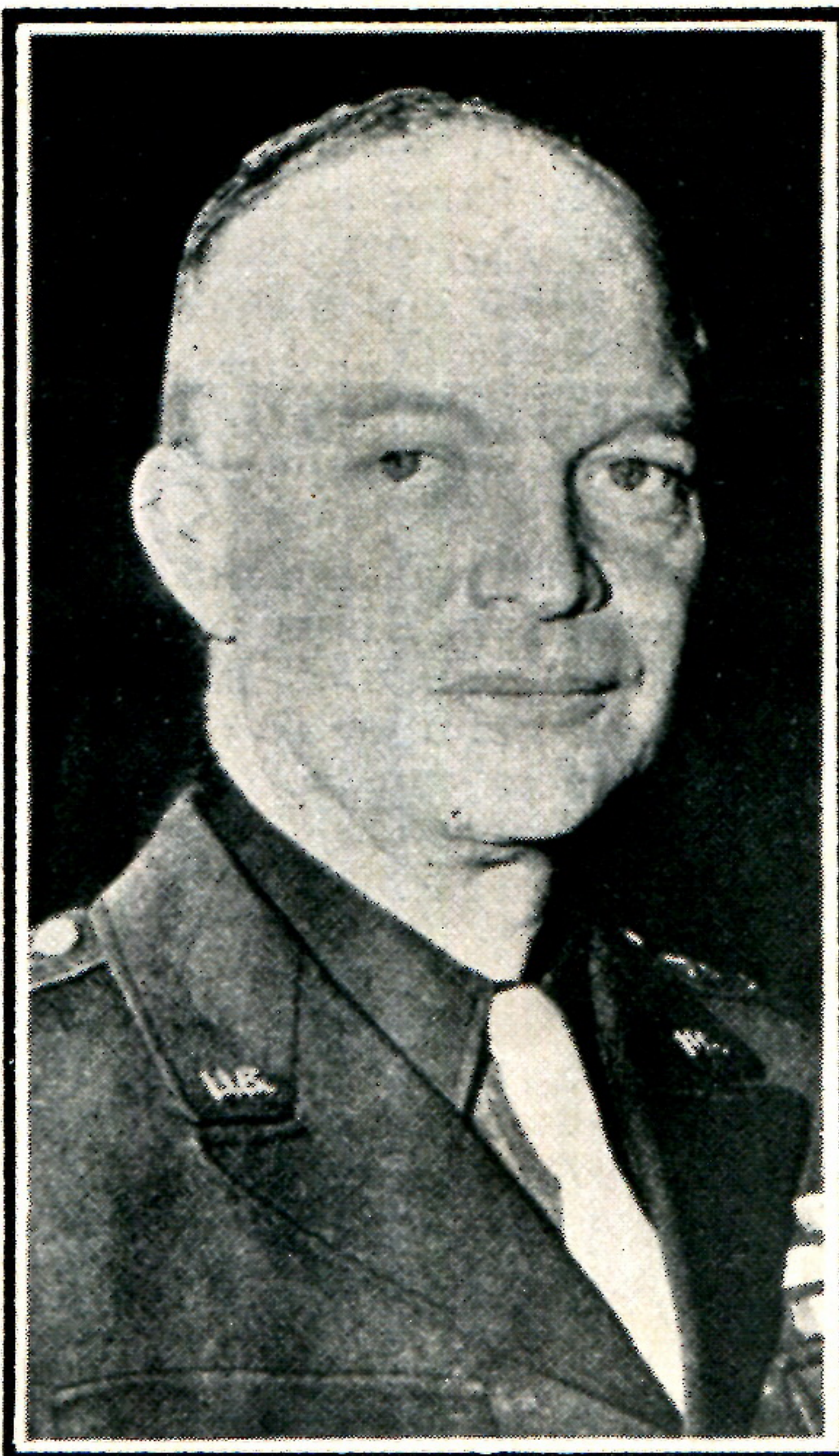

REICHSFÜHRER HEINRICH HIMMLER
*Oberbefehlshaber des Heimaarmee,
Reichsführer SS*

HIMMLER

**Zwangsverschleppung zur
Verlängerung des Krieges.**

**Bomben, Hunger und SS-
Terror auf dem Schlacht-
feld Deutschland.**

GENERAL DWIGHT D. EISENHOWER
*Oberbefehlshaber der Alliierten
Streitkräfte*

EISENHOWER

**Volks-Selbstschutz gegen
SS zur Verkürzung des
Krieges.**

**Sicherheit, Ordnung und
Luftschutz unter anglo-
amerikanischer Militär-
Regierung.**

*Alle Verordnungen und Anweisungen des Oberbefehlshabers der
Alliierten Streitkräfte, General Dwight D. Eisenhower, werden in
deutscher Sprache von den Sendern Radio Luxemburg und London
durchgegeben.*

W.G.23

dadigers en schurken zal vergelding worden
geoefend.'

Verdere verzachtingen van de capitulatiefor-
mule waren niet ondernomen, toen in juli 1944
door een groep Duitse officieren een aanslag
werd gepleegd op Hitler en een aantal andere
nazibonzen. De geallieerde propaganda speelde
hierbij echter geen rol; de aanslag was het
resultaat van een samenzwering binnen het
Duitse officierskorps, daterend van najaar
1939 of zelfs eerder. De zaak van de geallieerde
propaganda liep twee maanden later zelfs een
gevoelige deuk op: het bericht lekte uit dat
tijdens een geallieerde conferentie te Quebec
de Amerikaanse minister van financiën, Henry
Morgenthau, had voorgesteld Duitsland te

veranderen in 'een land met een overwegend
agrarisch karakter'.

Ondanks het feit dat dit natuurlijk koren op
Goebbels' molen was, ondanks de beperkingen
ook die het wachtwoord 'onvoorwaardelijke
capitulatie' hun oplegde, bleken de geallieerde
deskundigen op het gebied van de psycholo-
gische oorlogvoering toch over genoeg ruimte
te beschikken om te kunnen manoeuvreren.
Of de geallieerde propaganda kans zou hebben
binnen het totalitaire kader van nazi-Duitsland
een ondergrondse verzetsorganisatie tot was-
dom te helpen brengen, was hoe dan ook de
vraag. Wilde men met succes opereren zonder
de 'unconditional surrender'-formule geweld aan
te doen, dan moest men diezelfde formule niet

verdoezelen, maar er rond voor uitkomen en
een duidelijk onderscheid maken tussen de
schuld van de Duitse burger en die van de
nazileider.

Een pamflet dat boven Duitsland werd afge-
worpen stelde het als volgt: 'De geallieerden
staan op het standpunt dat er met het natio-
naal-socialisme niet kan worden onderhandeld
en dat de capitulatie onvoorwaardelijk moet
zijn, zodat niemand kan zeggen (zoals na de
vorige oorlog) dat Duitsland door beloften van
de vijand 'om de tuin is geleid'. Dat is de reden
waarom de geallieerden zeggen: Geen beloften
en geen onderhandelingen met de nazi's! Het-
zelfde stroombiljet citeerde ook president Roose-
velt: 'De Verenigde Naties hebben niet het
voornemen het Duitse volk het slavenjuk op
te leggen. Het is onze wens, het Duitse volk
een kans te geven zich als een nuttig en geres-
pecteerd lid bij de gemeenschap der Europese
naties aan te sluiten.' Op drie grondthema's
was de geallieerde propaganda gebaseerd:
(1) de Duitse nederlaag was onvermijdelijk;
(2) een geallieerde bezetting was te verkiezen
boven het nazibewind; (3) hoe sneller de ge-
allieerden de overwinning behaalden, hoe
sneller de ellende voorbij zou zijn.

Meer tastbare resultaten van de psychologi-
sche oorlogvoering waren te vinden aan het
front, waar de geallieerde propagandamensen
al gauw tot de ontdekking kwamen dat on-

**Links: de Duitse bevolking kon volgens dit
pamflet kiezen tussen Himmler, die evacuatie,
verlenging van de oorlog, bommen, honger en
SS-terreur zou brengen, en Eisenhower, die
bescherming tegen de SS, een snellere afloop
van de oorlog, zekerheid, orde en een
geallieerd militair bestuur voorstond. Dit
pamflet werd boven Aken uitgestrooid.**

**Rechts: nog twee voorbeelden van de
geallieerde psychologische oorlogvoering
tegen Duitsland: Het grote pamflet
geeft een speedcursus Engels, compleet met
fonetische uitspraak voor Duitsers. Hieruit
blijkt duidelijk dat de geallieerden zich
als heren gedroegen: je kon ze vragen om
een deken, ze hadden warm water, je mocht
brieven schrijven, baden en lezen en
je kreeg sigaretten zodra je er maar
om vroeg. Als Duits soldaat moest je dan
wel eerst even in het fonetisch hebben
gezegd: 'Ui ssörrenda'. In het bovenste
pamflet wordt de zinloosheid uitgedrukt
om vlak voor het einde van de oorlog nog de
kans te lopen in het gevecht te sneuvelen.**

voorwaardelijkecapitulatiedeindividueleDuit-
se soldaat weinig angst inboezemde. Van meer
belang was het wijdverbreide idee, waarop de
geallieerde oorlogspsychologen met nadruk
wezen, dat de Engelsen en de Amerikanen
krijgsgevangenen humanaan behandelden.
Door middel van pamfletbommen (hetzij af-
geschoten, hetzij uit vliegtuigen afgeworpen),
radio-uitzendingen en luidsprekers langs het
front trachtten de geallieerden de Duitse soldaat
ervan te overtuigen dat overgave geen schande
was, dat gezien het verpletterende materiële
overwicht van de geallieerden zelfs van de
dapperste soldaat niet verwacht mocht worden
dat hij zou standhouden. In de propaganda-
berichten werd erop gewezen dat krijgsgevan-

genen snel uit de gevarenzone werden afgevoerd en een fatsoenlijke behandeling kregen: goed eten, sigaretten, zonodig geneeskundige hulp, postfaciliteiten en wat dies meer zij. Sommige vlugschriften onderrichtten de Duitse lezer via een fonetische transcriptie in *basic* Engelse uitdrukkingen als 'I surrender', 'I need another blanket' en 'I want a cigarette, please', welke beide laatste frasen op subtiële wijze iets deden vermoeden van de vorstelijke bejegening die de Duitse soldaat kon verwachten zodra hij eenmaal het besluit nam zich over te geven. Andere pamfletten maakten gebruik van pakkende kreten zoals 'EINE MINUTE die Dir das Leben retten kann', waarmee dan de minuut bedoeld was die nodig was om het

schavingsnormen' die men onder een geallieerd bestuur kon verwachten. Naast de door vliegtuigen afgeworpen pamfletten en kranten fungeerde als een van de meest effectieve verspreidingsmedia Radio Luxemburg, West-Europa's krachtigste zender, die op de goedkope Duitse *Volksempfänger* kon worden ontvangen. Maar ook nu nog, evenals dat gold in verband met de 'onvoorwaardelijke capitulatie'-formule, moesten de propagandamensen bij hun uitspraken de nodige voorzichtigheid in acht nemen. De geallieerde verenigde chefs van staven hadden bepaald dat de Duitse burger aan het verstand moest worden gebracht, dat hij medeschuldig was aan het bloedbad dat

N°1

Fünf Minuten Englisch

Blitzkurs
für Landser

DEUTSCH	ENGLISH	VEREINFACHTE AUSSPRACHE
Ich bin verwundet (krank).	I am wounded (sick).	<i>Ai em wuhnded (ssick).</i>
Wir ergeben uns.	We surrender.	<i>Ui ssörrenda.</i>
Danke für die Zigaretten.	Thanks for the cigarettes.	<i>Senks for se ssiggarets.</i>
Ich bin hungrig (durstig).	I am hungry (thirsty).	<i>Ai em hangri (sörsti).</i>
Bitte noch eine Tasse Kaffee.	Some more coffee, please.	<i>Sam mor koffi, plies.</i>
Wann kann ich mal baden?	When can I take a bath?	<i>W'en ken ai tek a babs?</i>
Wo ist warmes Wasser?	Where is there hot water?	<i>W'er is ser hot wata.</i>
Ich möchte noch eine Decke.	I'd like another blanket.	<i>Aid laik anosa blänket.</i>
Gibt es was zu lesen?	Got anything to read?	<i>Gat änising tu ried?</i>
Bitte um Schreibpapier.	A letter blank, please.	<i>E letta blenk, plies.</i>
Wann geht die Post ab?	When does the mail leave?	<i>When das se mehl lieu?</i>

blaadje te lezen. Een derde pamflet had het over 'DRIE METHODEN om thuis te komen' — de zekerste methode bleek uiteraard in een rappe capitulatie te zijn gelegen. Een pamflet ging zelfs zover de lezer te verzekeren dat de geallieerden gewoon waren krijgsgevangenen bij het ontbijt verse eieren te verstrekken. Hier mikte men te hoog; geen Duitse soldaat die dat niet al te fantastisch vond klinken. Het meest succesvolle van alle pamfletten was de *Passierschein* of vrijgeleidepas, die er, met de nationale emblemen van Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, uit zag als een officieel document. Vertoon van deze pas, zo werd de Duitse soldaat duidelijk gemaakt, vergemakkelijkte de overgave en was een soort extra-

garantie voor goede behandeling en persoonlijke veiligheid. Hoeveel Duitsers er precies door die pas toe gebracht werden zich over te geven, kan moeilijk worden achterhaald, maar velen van de duizenden die er gebruik van maakten, vertelden dat ze wekenlang met zo'n ding in hun zak hadden rondgelopen voor het geval ze zouden besluiten zich over te geven. Een soortgelijk document, de zogenaamde *Einheits-Pass*, was bedoeld om hele eenheden tot capitulatie te bewegen. Van september 1944 af, toen de eerste geallieerde troepen Duitsland binnendrongen, intensiverden Eisenhoweroorlogspsychologen hun pogingen het Duitse volk te overtuigen van de 'menselijkheid, rechtvaardigheid en hoge be-

door nazi-Duitsland was aangericht. Zo moesten ook de contacten van de geallieerde militairen met het Duitse volk in het strikt zakelijke blijven; nimmer mocht met de bevolking worden omgegaan 'in termen van vriendschappelijkheid, familiariteit of intimiteit, zomin individueel als in groepsverband...' Dit was het wat bekendheid kreeg als de 'niet-verbroederingspolitiek'. Aangezien de geallieerde penetratie in Duitsland lange tijd beperkt bleef tot het gebied rond Aken, zou de vraag of deze politiek de geallieerde propaganda afbreuk zou doen — ja zelfs of ze überhaupt zou functioneren — pas worden beantwoord toen de geallieerde legers na het Ardennenoffensief tot diep in Duitsland konden doorstoten.

VOORMAN OP DE ACHTERGROND

DRS. R. L. SCHUURSMA

Het lag niet in de aard van Omar Nelson Bradley de aandacht van de wereld op zijn persoon te vestigen. Dat is een van de redenen waarom er weinig of niet wordt gediscussieerd over zijn militaire bekwaamheden, terwijl iemand als Montgomery nog steeds onderwerp is van debat als het gaat om zijn prestaties na *D-day*. Bradley gedroeg zich op een wat kleurloze manier, met een onverstoorbare gelijkmatigheid. Hij had een zachte stem en als hij sprak, deed hij iets verlegen aan. Hij was gewoon en menselijk in de omgang; eigenschappen die de pers zelden haalden en die deden vergeten dat hij daarnaast een strateeg was van formaat, een meester in het minutieus voorbereiden van acties, maar ook in het uitbuiten van onverwachte mogelijkheden, en vooral: een man die de Amerikaanse opvatting van leiderschap in de oorlog gestalte gaf. Iemand die zichzelf op de achtergrond hield en zijn onderbevelhebbers alle kans gaf zich waar te maken en hun prestaties en die van hun soldaten in de publiciteit te brengen. Het werk in zijn staf was (gegeven de omstandigheden) prettig. Ralph Ingersoll, die lange tijd in zijn hoofdkwartier diende, schreef over hem: 'In de *Planning Section* kwamen we er al gauw achter, dat de beste manier om op de hoogte te blijven van wat de generaal dacht, was tegen het eind van de dag in de kaartenkamer te zijn, wanneer hij terugkwam van het front en vroeg naar het nieuws dat tijdens zijn afwezigheid was binnengekomen. Hij bepraatte de slag vaak met een van de jonge luitenant-kolonels die de toestand op de kaart bijhielden. Hij placht te vertellen waar hij was geweest, wat hij had gezien of wat de een of andere generaal aan het front over de situatie dacht — of hij ging in op wat hij dacht dat de vijand ging doen en wat wij daar tegenover konden stellen.'

Bradley was begin 1943 naar Afrika gezonden

Links: generaal Omar Nelson Bradley was een man die zelf zoveel mogelijk op de achtergrond bleef en de mannen die onder hem dienden daarmee alle gelegenheid gaf de eigen successen in de publiciteit te brengen. Bradley speelde een belangrijke rol in de strijd in Afrika en op Sicilië. Hij stond toen onder bevel van Patton, die later in West-Europa zijn ondergeschikte werd: een situatie die de goede verhouding tussen beide mannen niet in het minst schaadde. Ze speelden in het najaar van 1944 zelfs onder één hoedje toen Montgomery Patton van verdere offensieve actie wilde afhouden.

om voor Eisenhower een onderzoek in te stellen naar de onvolkomenheden van de Amerikaanse troepen, hun uitrusting en hun bevelhebbers. De strijd om de Kasserine-pas was op een catastrofe uitgelopen en een nieuwe aanpak was dringend nodig, wilde de Amerikaanse oorlogsinspanning rondom Europa niet direct al verzanden bij gebrek aan offensieve kracht. Enkele maanden daarna werd Bradley al korpscommandant; als zodanig speelde hij een zeer belangrijke rol bij de beëindiging van de strijd in Afrika en de verovering van Sicilië. Hij nam de juiste beslissingen op de juiste ogenblikken en hij vond zonder de praktijk van de Eerste Wereldoorlog zijn weg als bevelhebber. Te midden van de grotendeels onervaren generaals viel hij zowel bij Eisenhower als bij Marshall op als een geboren militair en kundig strateeg.

In die tijd was Patton zijn chef, maar nadat deze zichzelf definitief uit de markt had geprijsd door in een hospitaal een over zijn zenuwen geraakte soldaat een oorvijs te geven, werd Bradley de man die het Amerikaanse aandeel in de invasie in Normandië moest voorbereiden en tot een goed einde brengen. In Frankrijk werd Patton zijn mindere, terwijl deze uiteraard ouder bleef in dienstjaren. Bradley liet hem vrij waar het maar kon. Dat had vanzelfsprekend te maken met hun vroegere verhouding, maar het stond nog veel meer in verband met de lessen die hij als stafofficier bij Marshall had gekregen: laat de commandanten op ieder niveau zoveel mogelijk zelf bepalen hoe zij een gegeven opdracht zullen uitvoeren. Het stond ook in verband met zijn irritatie over Montgomery, die zich na de uitbraak uit Normandië en zijn benoeming tot legergroepcommandant voortdurend van troepen en voorraden wist te verzekeren ten koste van de opmars van Patton (en Hodges) en die, in contrast met de relatief geringe Britse bijdrage in de oorlogvoering, vooral ten tijde van het Ardennenoffensief hoog van de toren blies, zonder zijn pretenties altijd waar te maken. Het was Bradleys ongeluk, dat hij moest werken naast de beroemde Britse bevelhebber (die tot 1 augustus 1944 zelfs zijn chef was geweest) en dat hij zich moest voegen naar de diplomatieke beslissingen van Eisenhower, in plaats van een kans te krijgen zijn unieke gaven als strateeg volledig te ontplooien.

Bradleys leven had tot 1943 weinig opwindend gekend. Zijn vader was onderwijzer geweest ergens in Missouri, in het midden van de Verenigde Staten. Zijn moeder verdiende na de dood van haar man als naaister de kost.

Een kennis, die toezicht hield op de zondagschool van hun kerk, raadde hem aan naar West Point te gaan voor een officiersopleiding, omdat Omar zoveel van het buitenleven hield en er niets zou hoeven te betalen. Eisenhower en hij slaagden tegelijk voor het eindexamen van de academie (1915), kregen geen van beiden kans deel te nemen aan de Eerste Wereldoorlog en dachten beiden hun leven te zullen slijten als brave beroepsmilitairen, achter een bureau, of belast met de opleiding van rekruten voor een oorlog die niet zou komen. Beiden bereikten zij echter ondanks hun weinig spectaculaire wijze van doen zeer hoge posities in de maatschappij en beiden werden zij leider van een uiterst efficiënte en agressieve oorlogsmachine, zonder er overigens hun vriendelijkheid bij te verliezen.

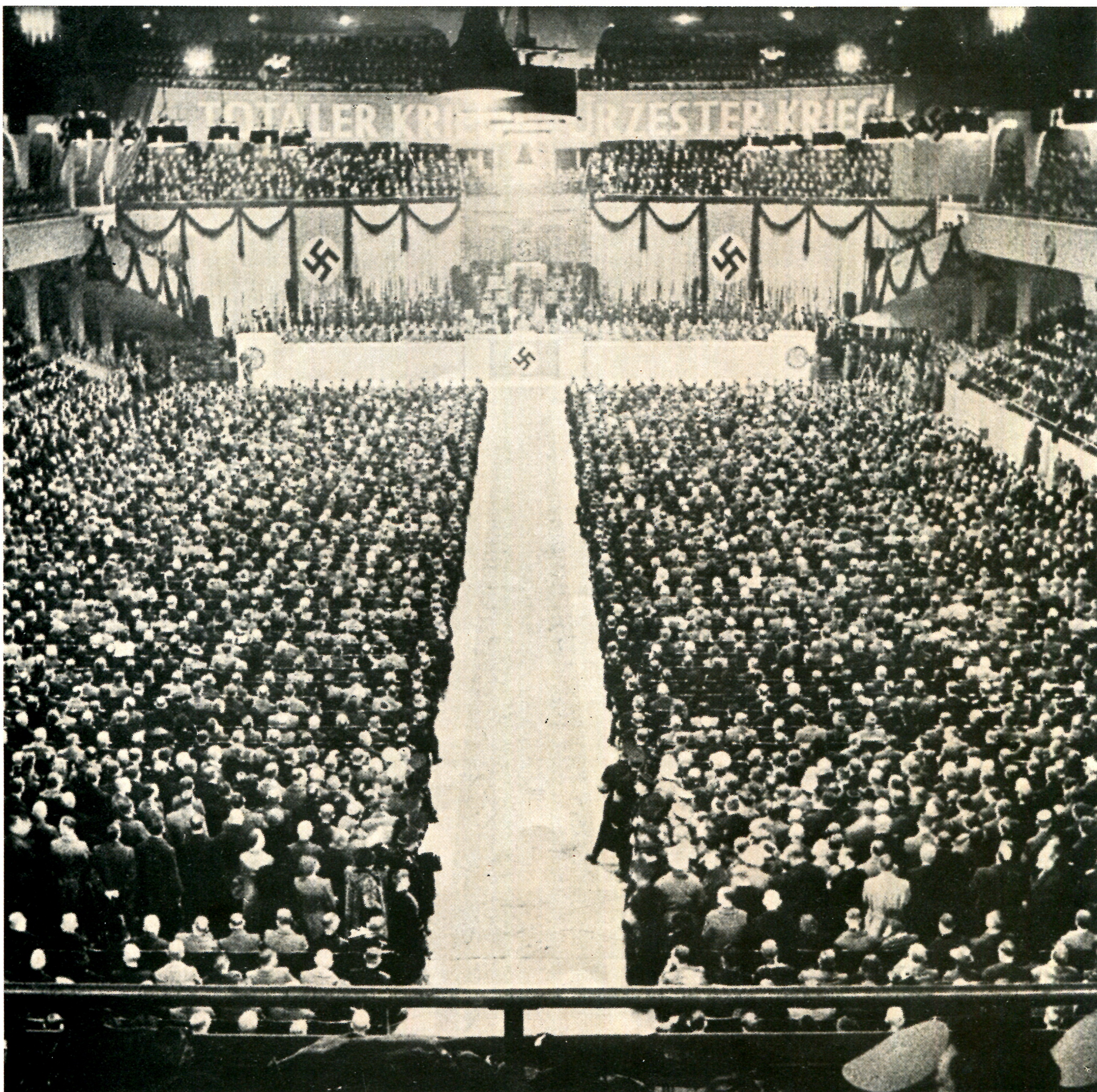
Bradley was echter vooral de bezielde en bezielende aanvoerder van de troepen aan het front. Zijn hoofdkwartier stond steeds opvallend dicht bij hen en hij was veelvuldig met een vliegtuigje onderweg voor bezoeken aan het 1e en 3e Amerikaanse leger. Uit de memoires die hij na de oorlog publiceerde en die tot de boeiendste werken in hun soort behoren, blijkt een medeleven met het lot van de gewone soldaat dat in de boeken van zijn collega's in die intense vorm doorgaans ontbreekt. Maar hij was tegelijkertijd een man van snelle beslissingen, die op zo'n moment niets anders voor ogen had dan de meedogenloze vernietiging van de vijand, als het moest ten koste van de soldaten die daarvoor onder zijn bevel waren geplaatst. Hij was tegelijkertijd ook de man die diep bevredigd werd door de felle aanvalsdrijf van Patton en het veel minder opvallende, maar niet minder effectieve door-douwen van Hodges. Hij was alles bijeen genomen een goed generaal, een van de beste die de geallieerden tijdens de Tweede Wereldoorlog voortbrachten, met minder pretenties dan Montgomery, met veel meer zelfbeheersing dan Patton, met een beter ontwikkeld strategisch en tactisch inzicht dan Eisenhower en met een grote menselijkheid tegenover de militairen om hem heen.

In september 1943 ging Bradley naar de Verenigde Staten in verband met de voorbereiding van de invasie. 'I reported to the Pentagon and then went out for a quart of ice cream.' Generaals hebben hun zwakheden en Bradley had ze ook. Maar zijn zwakke plekken waren weinig spectaculair en wellicht moeten we daar de oorzaak zoeken voor de merkwaardige omstandigheid, dat zowel Montgomery als Patton veel meer populariteit kregen dan hij.

DUITSLAND IN DE HERFST VAN 1944

BEL VOOR DE LAATSTE RONDE

DR. KONRAD KWIET

Ullstein-A. Grimm

In de herfst van 1944 is Adolf Hitler's 'duizendjarige rijk' nog geen twaalf jaar oud. Vijf oorlogsjaren heeft het achter de rug en het resultaat begint zich duidelijk af te tekenen: de Tweede Wereldoorlog is zowel in militair-politiek als in technisch-economisch opzicht voor Duitsland verloren. De 'vesting Europa' van eertijds is vrijwel ineengeschrompeld tot de 'vesting Duitsland'. De nederlaag staat voor de deur en daarmee de ineenstorting, de chaos. Desondanks gelooft het nazi-regime nog altijd in de alles beslissende *Endsieg*; men heeft zijn hoop gevestigd op een breuk in de geallieerde oorlogscoalitie en nog eenmaal worden alle krachten gemobiliseerd waarover het Duitse volk beschikt. Tegelijkertijd echter

aangeven en hun machtsposities stelselmatig uitbouwen. Hun namen: Heinrich Himmler, Martin Bormann en Joseph Goebbels.

'Himmler — dictator van Duitsland', verkondigden eind 1944 de krantekoppen van de wereldpers. De *Reichsführer-SS* leek op het toppunt van zijn macht te staan. Talloze ambten en functies, hele nieuwe 'machtsgebieden' had hij aan zich getrokken. Hij was chef van de SS en heer en meester over de concentratiekampen, terwijl hij tevens de scepter zwaaide over het gigantische politieapparaat en de geheime inlichtingendiensten. Hij voerde de titel van *Reichsinnenminister* (minister van binnenlandse zaken). Als *Reichskommissar für*

strijdkrachten in het rijksgebied. Na de mislukte *Putsch* van de twintigste juli achtte Himmler het uur gekomen, het leger aan zijn SS te onderwerpen. De nazi-groet werd ingevoerd. De *Reichsführer-SS* stampte een 'nationaal-socialistisch volksleger' uit de grond; zesendertig formaties, die zich 'volksgrenadiërdivisies' en 'volksartilleriekorpsen' noemden. Tegelijkertijd werden bij de militaire eenheden steeds meer '*NS-Führungsoffiziere*' (*NSFO*) ingezet, een bewuste imitatie van de politieke commissarissen van het Rode leger; het waren vurige nazi's, die als verklikkers en propagandisten verantwoordelijk waren voor de ideologische scholing, de politieke betrouwbaarheid en het noodzakelijke fanatisme van

Süddeutscher Verlag

geeft ook het nazi-bewind zelf een nieuwe, laatste ervaring te zien. Wat zich reeds jarenlang achter de façade van een schijnbaar streng georganiseerde, monolitische *Führerstaat* heeft afgetekend, treedt nu duidelijk aan het licht. SS- en partijbonzen en andere kopstukken betwisten elkaar fel de politieke leiding; interne machtsstrijd, competentietwisten en een toenemende bevelsanarchie bepalen het beeld van deze dagen. Hitler, trouw aan zijn oude devies '*divide et impera*' (verdeel en heers), duldt en bevordert persoonlijke rivaliteiten en intriges. Alleen zo blijft hij de *Führer*, die beslist, geschillen beslecht, regeert; alleen zo handhaaft hij zijn heerschappij. Onder zijn trouwe paladijnen zijn er drie die meer en meer de toon

Himmler inspecteert in oktober 1944, in een bedrijf waar SS-technici in opleiding zijn, een erewacht van geüniformeerde leerlingen.

Links: op 18 februari 1943 wekte Goebbels in het Berlijnse 'Sportpalast' hysterische geestdrift voor de 'totale oorlog'.

die *Festigung deutschen Volkstums* hield hij een wakend oog op de nazistische rassenpolitiek en propageerde en dirigeerde hij de 'groot-Germaanse rijkspolitiek'. Onder zijn bevel stonden achtendertig divisies van de *Waffen-SS*. En tenslotte voerde hij als pasbenoemd *Chef der Heeresrüstung* en *Oberbefehlshaber des Ersatzheeres* het commando over alle

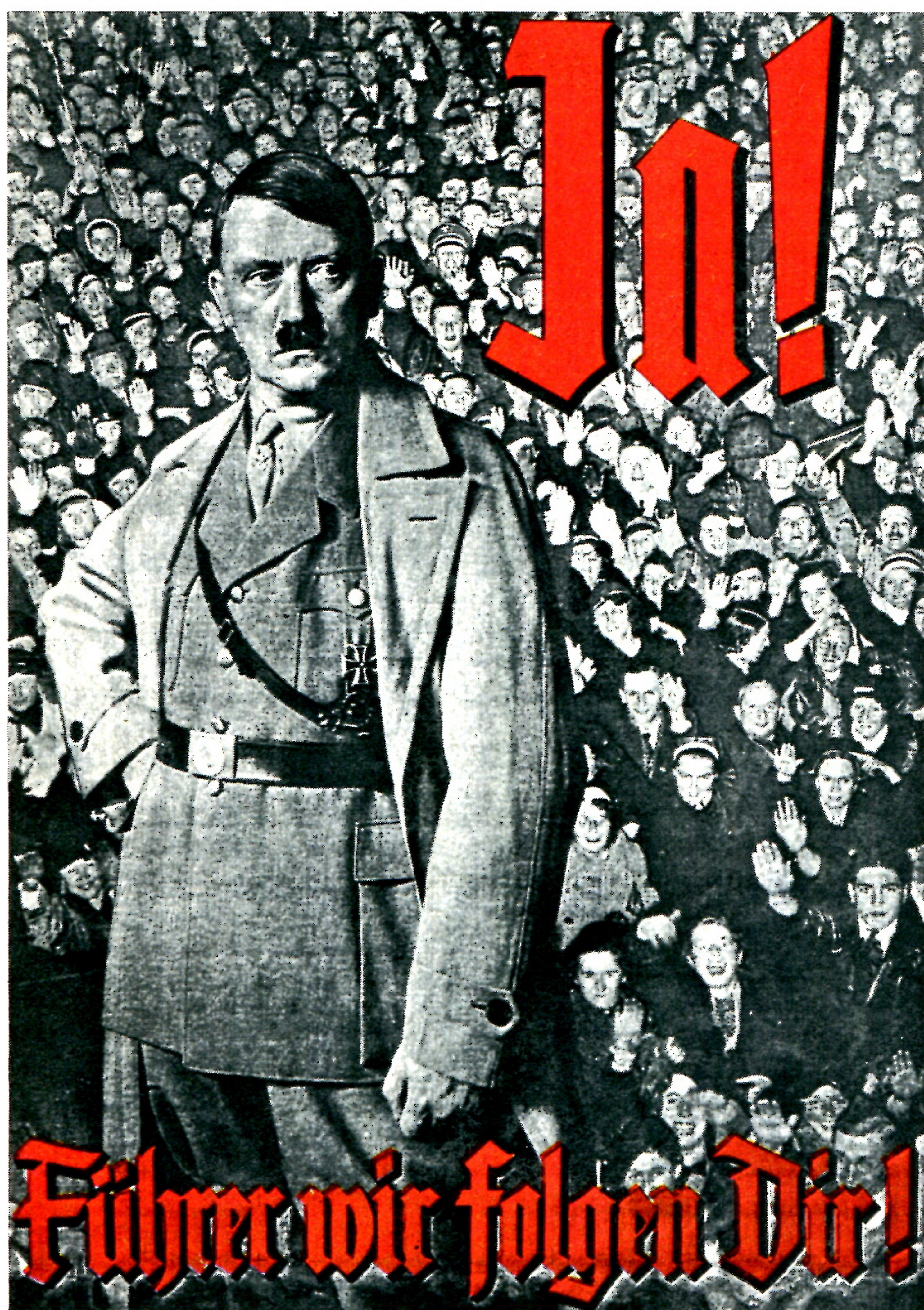
de troepen. Lijsten werden aangelegd, personeel werd gescreend; elke afwijking van de *Durchhalte*-koers werd gemeld en gestraft. Verklikkerspraktijken, overplaatsingen en bestraffingen waren aan de orde van de dag. *Gestapo* en *Sicherheitsdienst* maakten overuren. Alle militaire doelmatigheidsoverwegingen ten spijt werden deze zuiveringen doorgevoerd, trachtte men de in feite verloren posities door zinloze afweergevechten te handhaven en ondernam men zelfs nog offensieve acties, die leidden tot chaos en de zelfvernietiging. Op het complot van de twintigste juli reageerde de SS-staat met een meedogenloze terreur. De moordmachine van *Gestapo* en SD draaide op volle toeren, een huiveringwekkende bloed-

justitie begon haar werk. Samenzweerders en medeplichtigen, 'verraders' en 'Volksfeinde' werden zonder erbarmen vervolgd, opgespoord, geliquideerd. Het aantal arrestaties liep in de zeventuizend, het aantal doodvonnissen in de vijfduizend. Meteen greep men ook de gelegenheid aan, voormalige parlementariërs en politieke functionarissen op te pakken, alsmede andere personen die met de aanslag niets te maken hadden. Op 22 augustus werd de zogenaamde 'bliksemactie' ('*Gewitteraktion*') uitgevoerd; vijfduizend personen, onder wie Konrad Adenauer en de sociaal-democraat Kurt Schumacher, werden gearresteerd en naar concentratiekampen overgebracht. De SS ging over tot verscherpte ondervraging: nonstop-

Ullstein

deelden werden opgeknoopt aan vleeshaken of langzaam gewurgd. Op last van Hitler zelf werden proces en executies op geluidsfilm vastgelegd; vijftienduizend meter werden opgenomen, drie en een half uur gemonteerd. Avond aan avond, in de besloten kring van zijn trouwste trawanten, liet Hitler deze films vertonen. Bij de executie-passages, zo werd verteld, kneep propagandaminister Goebbels zijn ogen dicht. Tot in het voorjaar van 1945 liepen de showprocessen, bleven de commissies van onderzoek actief, spoorden de *SS-Jagdkommandos* de gevluchte en ondergedoken 'Volksfeinde' op. Op talloze plaatsen werd het standrecht ingesteld. Terreur bleef het belangrijkste en effectiefste machtsinstrument van

Bundesarchiv, Koblenz

verhoren, murw maken, geselen, slaap en voedsel onthouden, martelen en het toedienen van drugs. Een geraffineerd terreur- en foltermiddel bleek de zogenaamd van 'Germaanse gebruiken' afgekeken '*Sippenhaft*', dat wil zeggen collectieve bestraffing van gezins- en familieleden van de 'verraders' van de twintigste juli. Toneel van talloze showprocessen was het *Volksgerichtshof*, dat sinds 1934 'in naam van het volk' het '*gesunde Volksempfinden*' vertegenwoordigde en reeds met vele 'vijanden van de volksgemeenschap' had afgerekend. Het zorgvuldig geselecteerde publiek droeg SS-, SA- en partijuniformen. Na een kort en besamend proces, waarin de verdachten nauwelijks aan het woord kwamen, sprak de

Verloren droom en werkelijkheid. De 'grote' Duitse leider (links, op een vooroorlogs NSDAP-affiche) was eind 1944 veranderd in een lichamelijk en geestelijk wrak.

Geheel boven: de gehate president van het 'Volksgerichtshof', Roland Freisler, die aan de lopende band doodvonnissen velde in talloze showprocessen.

in een bloedrode toga gehulde president, de gehate Roland Freisler, de reeds tevoren vaststaande doodvonnissen uit. In de Berlijnse strafgevangenis Plötzensee vonden beestachtige executies plaats; heul en beulsknechten dronken zich eerst een stuk in de kraag. De veroor-

Hofmann-Archiv

het nazi-regime. Terreur tegen de joden, terreur ook tegen de eigen 'verraders' en 'vijanden van het volk', waardoor de volksmassa werd gedwongen zich permanent te onderwerpen en te 'volharden' tot het bittere einde.

Martin Bormann, chef van de partijkanselarij en manager van het NSDAP-apparaat, zag met lede ogen hoe Himmlers ambten en functies zich opstapelden en de SS haar machtspositie stelselmatig versterkte. In alle stilte had deze ijverige, gediensstige technicus van de macht zich opgewerkt tot een der sleutelfiguren in de nazi-hiërarchie. Hij was Hitlers 'grijze eminentie', waakhond in 's Führers hoofdkwartier; hij was het die besliste wie tot Hitler

werd toegelaten, hij bepaalde wat de dictator onder ogen en ter ore kwam. Martin Bormann was de grote *policy maker* achter de schermen. Met de SS had hij reeds in de zomer van 1944 succesvol zijn krachten gemeten, toen hij vanwege hun vaak al te 'kritische' commentaar korte metten maakte met de *Inlandsberichte* van de SD (geheime rapporten over houding en reacties van de bevolking). Als bestuurder van het partijapparaat waakte hij ervoor, dat de suprematie van de partij niet door de SS werd aangetast. In bezet Europees gebied had deze strijd om de leiding en de macht zich reeds eerder afgespeeld, en meestal had daar de SS aan het langste eind getrokken. De rivaliteit deed zich thans ook in het *Reich*

Süddeutscher Verlag

onder leiding van ervaren partijleiders in de 'Volkssturm' te verenigen. Knapen en grijsaards, vaak alleen maar bewapend met jachtgeweren en pantservuisten, traden aan voor de 'Endsieg'. Hun verliezen waren schrikbarend.

Naast Himmler en Bormann trachtte nog een derde Hitler-paladijn zichzelf naar voren te schuiven en zijn leidende positie te handhaven en zo mogelijk te versterken. Deze man was Joseph Goebbels, de gewetenloze volksmanipulator en propagandist van de nazi-staat. Hij had de radicalisering van de oorlogvoering van binnenuit psychologisch voorbereid, onder andere met toespraken als die van 18 februari 1943, toen hij in het Berlijnse *Sportpalast*

Time Inc.

gelden; op het hoogste plan woedde de strijd en tierden de intriges. Bormann dwarsboomde de maatregelen van de *Höhere SS- und Polizeiführer* (HSSPF) in het rijksgebied, dekte zijn gowleiders en steunde hun aanspraken op de politieke leiding in de *Heimat*. En met succes. Hitler volgde zijn raad op: de suprematie van de partij werd veilig gesteld. Als *Reichsverteilungskommissäre* kwamen de gowleiders in hun rayons zelf aan de militaire schakelpanelen te staan; ongehinderd door *Wehrmacht* en SS legden zij eigenmachtig verdedigingswerken aan, namen bewapeningsbedrijven in beslag, oefenden controle uit op soldaten en officieren, spoorden deserteurs op. De NSDAP richtte haar eigen 'leger' op: de

Martin Bormann, de 'manager' van de NSDAP, verzette zich waar hij kon tegen de snel stijgende macht van de SS. Hij kreeg een eigen legertje, de 'Deutsche Volkssturm'.

Geheel boven: een lid van de 'Volkssturm' krijgt onderricht in het gebruik van de pantservuist. Zwak bewapend, leed dit in haast opgezette leger geweldige verliezen.

Deutsche Volkssturm; commandant: Martin Bormann. In september 1944 gaf hij de gezamenlijke gowleiders opdracht de vorming van die strijdmacht ter hand te nemen. Een maand later volgde Hitlers decreet, alle 'weerbare' ('*waffenfähige*') mannen van 16 tot 60 jaar

uitriep: 'Wilt gij de totale oorlog? Wenst ge die, zonodig totaler en radicaler dan wij ons vandaag *überhaupt* kunnen voorstellen?' De hysterische massa brak uit in extatische geestdrift en een donderend ja-geroep. De 'totale' oorlog kwam, en Goebbels kreeg de kans zijn overwinnings- en volhardingsleuzen en het onvoorwaardelijke geloof in de Führer er bij het Duitse volk in te hameren. Op 25 juli 1944 werd hij tot 'rijksgevolmachtigde voor de totale oorlogvoering' benoemd. De 'eindstrijd', de totale mobilisatie was op handen en rijkspropagandaminister Goebbels zou haar organiseren. Vol ijver wierp hij zich op zijn nieuwe taak, trof drastische maatregelen, greep in op alle terreinen van het culturele, social- en

economische leven. Talloze verordeningen en decreten waren het gevolg: reisbeperkingen, fusie-orders voor kranten en tijdschriften, beperking van postbestellingen, van het personenverkeer, vérgaande stillegging van voorbereidend en hoger onderwijs, alsook van de kleinere detailhandel, verlaging van de dienstplichtige leeftijd van 17½ tot 16 jaar, verlenging van de werkweek van 48 tot 60 uur, verhoging van de leeftijdsgrens voor 'registratieplichtige' vrouwen van 45 tot 50 jaar, sluiting van schouwburgen, variété-theaters, bioscopen, afgelasting van *Festspiele*. De vrijkomende werkkrachten werden opgeroepen. In oktober 1944 stonden vijfhonderdduizend nieuwe soldaten agetreden. En propagandachef Goebbels schilderde in schrille kleuren de gevolgen van een Duitse nederlaag: 'de hel', de 'tragedie van ons continent', de deportatie van Duitsers, vernietiging van de Duitse staat, slavernij, geboortenbeperking en sterilisatie, dwangarbeid, buitenlands militair bestuur, kortom: 'de vernietiging van de Duitse cultuur', de '*Untergang des Abendlandes*'. Zijn massamedia riepen het spookbeeld op van de 'Aziatische horden', brachten schokkende berichten over excessen in de reeds door de vijand veroverde gebieden, ware en verzonnen wreedheden door het Russische krijgsvolk ('*die russische Soldateska*') begaan, over verminkte lijken, verkrachte vrouwen, mishandelde kinderen. In het geheim speelde Goebbels overigens een tijdlang met het idee de *Realpolitiker* Stalin te polsen over een afzonderlijke vrede, teneinde de geallieerde oorlogscoalitie te breken. Maar Hitler had er geen oren naar. In de herfst bepleitte Goebbels tevergeefs de gasoorlog; de gifgassen *Tabun* en *Sabin* bleven achter slot en grendel. Tegelijkertijd hitste hij de bevolking op tot misdaden, zoals het lynchen van neergehaalde geallieerde 'terreurvliegers'. Het 'Morgenthau-plan' tenslotte, dat op 15 september 1944 te Quebec door Roosevelt en Churchill was goedgekeurd, werd door Goebbels handig aangegrepen om nog eens de apocalyptische ellende af te schilderen die de natie na een nederlaag te wachten stond: 'de verbrokkeling van Duitsland', degradatie van de *Heimat* tot 'aardappelveld', verwoesting van de industrie, dwangarbeid. Hij hoefde ditmaal de waarheid weinig geweld aan te doen, want het Morgenthau-plan sprak klare taal. Maar wat veel belangrijker was: hij verbond het met de eveneens bekende geallieerde eis van 'onvoorwaardelijke overgave'. Zo kon hij de Duitse bevolking met de suggestie misleiden, dat nazidom en Duitse natie een onverbreekelijke tweeenheid vormden en dat de vernietiging van de Hitlerstaat de ondergang betekende van het Duitse volk. De enige hoop op redding van *Heimat* en individu was gelegen in de onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan en het onwankelbare geloof in de Führer, en in het vastberaden weerstaan van de vijand. In de heersende atmosfeer van verschrikking en terreur volgde de massa van de bevolking het regime tot in de laatste catastrofe.

De geallieerde oorlogspolitiek en propaganda — de '*unconditional surrender*'-formule, het Morgenthau-plan of Ilja Ehrenburgs haatlyriek — hebben dit proces noch uitgelokt noch verhaast, maar wel verlengd. Die politiek was niet de oorzaak van of de aanleiding tot Hitlers 'totale oorlog'; zij werd alleen propa-

Bundesarchiv, Koblenz

Bundesarchiv, Koblenz

gandistisch uitgebuit voor een radicalisering van de oorlog en voor het ondernemen van een laatste poging tot het bevechten van de *Endsieg*. In werkelijkheid heeft ook de door Roosevelt na de Casablanca-conferentie van januari 1943 verkondigde formule van de 'onvoorwaardelijke overgave', een tegenwoordig nog steeds wijdverbreide opvatting ten spijt, geen invloed gehad op de Duitse militaire en politieke oorlogvoering; er is destijds van Duitse zijde nauwelijks aandacht aan besteed. Niet deze geallieerde oorlogsdoelstelling, maar de catastrofe van Stalingrad werd door de nazi-leiding tot het 'vuursignaal voor de totale oorlog' gekozen. 'Onvoorwaardelijke overgave' en 'totale oorlog' zijn dan ook niet de

oorzaken, maar wel de consequenties van twee onverenigbare concepties. '*Unconditional surrender*' was het cement van de geallieerde oorlogscoalitie, de noodzakelijke voorwaarde tot de verwezenlijking van het gemeenschappelijk oorlogsdoel, te weten de 'definitieve vernietiging van de nazi-tirannie'. De 'totale oorlog' was de door Hitler van het begin af aan onvoorwaardelijk en meedogenloos gevoerde oorlog, die ten doel had van Duitsland een wereldmacht te maken; het was een strijd die slechts op twee manieren kon eindigen: met de *Endsieg*, die een 'totale overwinning' zou zijn, of met de 'totale nederlaag', de volledige ineenstorting, de zelfvernietiging. De consequenties van het totalitaire machtsys-

Links: Goebbels, hier in Berlijn in gesprek met een slachtoffer van de geallieerde bombardementen (maart 1944), pleitte in de herfst van dat jaar tevergeefs voor het gebruik van de gifgassen 'Tabun' en 'Sabin'.

Linksonder: slachtoffers van een zeer zware geallieerde luchtaanval op Berlijn, in het najaar van 1944. De bombardementen wakkerden de Duitse strijdwil nog aan.

Rechts: 'totale oorlog' betekende ook dat de laatste reserves aan mankracht onder de wapens werden geroepen. Deze twee 'Volkssturmmänner' werden in Berlijn voor de verdediging van de stad ingezet.

ALS EEN STUK VEE

Brandenburg, in het tuchthuis, januari 1945

In de dodencel! Dag en nacht zijn de handen over elkaar vastgebonden, alleen om te eten worden ze losgemaakt. Door het eenvoudige raam waait de ijskoude winterlucht. Temperatuur overdag hoogstens 10 graden. Het lichaam verzet zich met alle geweld tegen de kou, maar het is zinloos, omdat er geen innerlijke warmte is en de honger aan de ingewanden knaagt. Altijd maar hongeren, altijd kou lijden. 's Nachts met maar één deken op de strozak is het nog erger. Je kruipt in elkaar als een embryo, de deken over het hoofd, en probeert met je eigen adem warmte te brengen. Als je dan 's morgens door en door verkleumd opstaat en hoopt dat je je met de koffie een beetje verwarmen kunt, merk je dat die meestal koud is. De droge korst brood is goed voor de holle kies; het middageten zowel als het avondbrood is veel te weinig. De honger wordt van dag tot dag erger. Op een kleine nachtspiegel moet je je behoefte doen. Dat heet dan 'Kultur' in het Derde Rijk. Van menselijke behandeling is in geen enkel opzicht sprake.

Zo gaat de ene dag na de andere voorbij. Je zit hier en wacht tot ze je halen om je dood te maken. Je krijgt geen bericht of je verzoek om gratie is afgewezen, wanneer je terechtgesteld zult worden. Niets, niets. Je wacht en wacht als vee dat naar de slachtbank wordt geleid. (...)

Rudolf

(Uit: 'Letzte Briefe zum Tode Verurteilter, 1939—1945' — DTV, München, 1962)

teem werden zichtbaar, alsook de verachting van de mens die eraan inherent was. Niet alleen de politieke leiding, het machtssysteem zelf, maar ook de onderworpen bevolking en de nog steeds in concentratiekampen en gevangnissen opgesloten 'vijanden van volk en Reich' moesten worden meegesleurd in de afgrond. Ziedaar Hitlers diepste drijfveer, die in het voorjaar van 1945 tot de politiek van de 'verschroeide aarde' zou leiden.

Met de dreigende militaire en politieke catastrofe voor ogen mobiliseerde men, gehoor gevend aan de niet-aflatende nazi-propaganda, in de herfst van 1944 nog eenmaal alle beschikbare reserves; maar ook deze laatste grote krachtsinspanning kon de economische ineen-

storting niet meer tegenhouden. Het 'verlies' van bondgenoten en bezette gebieden, die men jarenlang meedogenloos had uitgebuit, leidde nu tot ernstige storingen in de Duitse oorlogsproductie. De grondstoffenlevering stagneerde, toeleveringsbedrijven vielen weg, fabrieken en arbeidskrachten gingen verloren. Daarbij kwamen nog de verliezen aan Duitse gebieden. In de reeds door de Russen bezette *Ostgebiete* werkte een zevende deel van alle Duitse industrie-arbeiders, dat alleen al 15% van de industriële productie voor zijn rekening nam. De zwaarste wissel op de economie trokken echter de voortdurende, systematische geallieerde luchtaanvallen op het verkeer en op de fabrieken en ravitaillingsbedrijven. Voor het

verloop van de oorlog waren die gerichte luchtaanvallen aanzienlijk belangrijker dan de gelijktijdig uitgevoerde grootscheepse bombardementen van Duitse steden, die de strijdwil van de bevolking niet braken, maar veeleer aanwakkerden. In Duitsland heersten de angst en de wanhoop, maar tevens groeide de offervaardigheid, koesterde men nieuwe hoop en trok men zich op aan de nazi-propaganda. Hoe zwaarder het land geteisterd werd, brand en verwoesting om zich heen grepen, hele steden in puin werden gegooid en honderdduizenden mensen omkwamen, des te afhankelijker werd de om haar naakte bestaan worstelende bevolking van de nazi-staat. Van juli 1944 af werden 1,2 miljoen ton bommen boven Duitsland

Ullstein

afgeworpen; tot aan de herfst 1,4 miljoen woningen verwoest. Hele steden waren in ruinevelden veranderd, 'ausradiert'. Het spoorwegverkeer lag voor de helft stil, de binnenvaart was voor 75% gestaakt. Op vervoersgebied heersten grote moeilijkheden, steenkool was schaars, evenals tal van andere grondstoffen; de energievoorziening stond op instorten, de aardolieproductie — van levensbelang voor de oorlogvoering — liep sterk terug. De Roemeense olievelden waren verlorengegaan; de Duitse raffinaderijen voor synthetische brandstof waren een weerloze prooi voor de geallieerde bommenwerpers. In september stond de produktie een paar dagen volledig stil. In aller ijl werden de installaties weer

industrie kreeg zware klappen. Het dagelijkse calorieënverbruik zakte van ruim 2000 (najaar 1943) tot 1412. De levensmiddelen situatie werd precair, voor de winkels stonden lange rijen, nieuwe rantsoeneringen werden ingevoerd, er kwamen extra-toewijzingen voor 'moeder en kind'; talloze stedelingen gingen de boer op om aan wat voedsel te komen.

Maar al deze moeilijkheden ten spijt, ondanks verwoestingen en verliezen, trachtte Albert Speer, rijksminister voor bewapening en munitie, met behulp van zijn immense bestuursapparaat de bewapeningsbedrijven draaiende te houden, en liefst op volle toeren. Deze 'technocraat', Hitlers jongste en 'bekwaamste minister', beheerde reeds in 1943 80% van de

middels de niets ontziende uitbuiting van het binnenlandse en het onder dwang geronselde buitenlandse arbeidspotentieel, de wapen- en munitieproductie (op de produktie van tanks na) in het najaar van 1944 op peil te houden, ja, in sommige sectoren zelfs nog op te voeren. 6800 vliegtuigen konden nog in reparatie worden genomen. De produktie van de ME 262 — een Duitse straaljager — kwam op gang; in september rolden er 19 van de band, in december 124, in maart 1945 liefst 286. Met de bouw van nieuwe onderzeeboottypen werd de grootste spoed betracht. Lichte en zware infanteriewapens werden nog in enorme hoeveelheden geproduceerd: geweren, machinepistolen, rijdend licht geschut. Alleen al het

opgebouwd, maar opnieuw werden ze vernield. De Duitse pogingen de luchtaanvallen te verhinderen, hadden geen effect; het geallieerde luchtoverwicht bleef onaangestast en de synthetische brandstofwinning werd vernietigend getroffen. De produktie daalde tot een minimum. In september konden nog maar 20.000 ton kerosine, 48.000 ton benzine en 52.000 ton dieselolie worden geproduceerd; in maart van datzelfde jaar bedroegen de produktiecijfers nog respectievelijk 181.000, 134.000 en 100.000 ton. De voorraden slonken snel. Men moest tot een drastische rantsoenering overgaan, waarvan de militaire en economische consequenties voor de hand lagen. Ook de consumptiegoederen- en levensmiddelen-

De 'Durchhalte'-koers, de laatste troef van Hitlers propaganda. Duitsland zou tot het uiterste moeten volhouden om zo, tegen iedere prijs, toch nog de zege te behalen — een krankzinnige wensdroom.

totale Duitse industriecapaciteit. Hij deinsde niet terug voor ingrijpende rationaliserings- en improvisatiemaatregelen, hoewel het voor hem al lang vaststond dat deze oorlog voor Duitsland verloren was. Economische experts deelden deze mening, evenals het merendeel van de industriemagnaten die jarenlang van de Duitse bewapeningshausse hadden geprofiteerd. Maar allen bleven op hun posten, bleven produceren. En het lukte hun inderdaad,

fabricagecijfer van pantservoeten steeg van 400.000 in oktober via 1,1 miljoen (november) tot 13 miljoen in december. Het waren de laatste 'recordprestaties' van het Derde Rijk, die echter de snelle economische teruggang niet konden tegenhouden. Het geallieerde luchtoverwicht, de talloze bombardementen, de onoverkomelijke transport- en bevoorradingsproblemen, de materiaalschaarste en de toenemende verliezen aan territorium dwongen tot steeds stringenter maatregelen, tot steeds nieuwe bezuinigingen en daarmee tot een snelle daling van de totale produktie. Wat in het voorjaar van 1945 nog overgebleven, nog *produktionsfähig* was, moest op Hitlers bevel met de aardbodem worden gelijkgemaakt.

HITLERS DECORBOUWER

DRS. C. J. F. STULDREHER

Op de avond van de eerste mei 1945, het moment waarop Hitlers dood bekend werd, bevond Albert Speer zich in het hoofdkwartier van Dönitz, Hitlers opvolger. Hij pakte zijn koffer uit en vond de roodleren cassette met het portret van de Führer, dat hij nog niet zo lang geleden ten geschenke had gekregen. *'Als ich das Bild aufstellte, überfiel mich ein Weinkrampf. Das erst war das Ende meiner Beziehung zu Hitler, jetzt erst war der Bann gelöst.'*

Vijftien jaar tevoren had hij Hitler voor het eerst ontmoet op een politieke bijeenkomst in Berlijn en in gezelschap van een aantal enthousiaste studenten van de *Technische Hochschule*, waar Speer in 1928, drieëntwintig jaar oud, bij de architect Tessenow een functie als lector had gekregen. Zonder politieke belangstelling, stammend uit een burgerlijk-liberaal milieu in Mannheim, had hij zich laten meesleuren naar een nazi-bijeenkomst. Als zovelen vóór hem raakte hij in de ban van de leider van de NSDAP; hij bewonderde diens ironie, welke die avond door een zelfbewuste humor getemperd werd. Hij bewonderde ook het geduld van Hitler bij het beantwoorden van de vele vragen. Hitlers overtuigingskracht sloeg bij Speer raak: *'Von seinem Programm wusste ich so gut wie nichts. Er hatte mich ergriffen, bevor ich begriffen hatte.'* In januari 1931, gaf hij zich op als lid van de partij.

In de zomer van 1933 kwam Speer voor het eerst persoonlijk met Hitler in contact. Hij had door het uitvoeren van enige opdrachten voor partijleden in Berlijn, onder anderen voor Goebbels, niet alleen een zekere bekendheid gekregen als architect, maar ook als een snel en efficiënt werkend organisator. Voor de voorbereiding van de eerste partijdag na de zegepraal van de NSDAP moest het decor aan de overwinning worden aangepast. Speer kreeg opdracht voor deze manifestatie te Neurenberg de coulissen te ontwerpen. Hitler moest het ontwerp goedkeuren. Toen Speer de schetsen bracht, onderbrak Hitler een ogenblik het schoonmaken van zijn revolver, zei niet meer dan *'Einverstanden'* en liet de jonge, ambitieuze architect, die niet zonder verwachtingen gekomen was, *'etwas verwirrt'* heengaan. Een verbouwing van de woning van de nieuwe rijkskanselier leidde in het najaar van 1933 tot een reeks persoonlijke ontmoetingen met Hitler. De Führer zocht een jonge architect, aan wie hij zijn grootse bouwplannen zou kunnen toevertrouwen. En Speer bekend in zijn *Erinnerungen*: *'Für einen grossen Bau hätte ich wie Faust meine Seele verkauft. Nun hatte ich meinen Mephisto gefunden. Er schien*

nicht weniger einnehmend als der von Goethe.' Speer werd door Hitler met speciale egards, als een geniaal architect, behandeld. Politiek interesseerde Speer niet, maar hij wist trefzeker het politieke gebeuren in het Derde Rijk het nodige imposante decor te geven. Daarmede trof hij Hitlers gevoeligste snaren. Zo verkeerde de opdracht tot herbouw van Hitlers eerste Rijkskanselarij, waarbij Speer in aller ijl nog een balkon liet aanbrengen aan de zijde van de *Wilhelmsplatz*, omdat het raam van de werkkamer van de *Reichskanzler* niet voldoende decor meer was voor de toejuichingen van de massa, in de bouw van een nieuwe *Reichskanzlei* aan de *Vossstrasse* naast de oude; maar nu zonder balkon; Hitler had intussen zijn macht gevestigd, was Führer van het Duitse volk geworden en kon het achter de massieve coulissen van zijn nieuwe *Reichskanzlei* vergeten. Op 7 januari 1939 leidde Speer — de *Generalbauinspektor für die Neu-*

Samen met zijn Führer en opdrachtgever buigt Albert Speer zich over de plannen voor 'Germania', de nieuwe hoofdstad van het Groot-Duitse Rijk. Ze moesten weldra wijken voor productieplannen voor oorlogstuig.

gestaltung der Reichshauptstadt — Hitler rond in de kolos van hun gezamenlijke fantasie. Speer tekent hierbij aan: *'dass ich es aber fertiggebracht habe, zwei Tage früher die Aufgabe zu beenden, trug mir den Ruf eines grossen Organisators ein.'*

Deze reputatie zou op 8 februari 1942 een nieuwe wending aan zijn leven geven. Het vliegtuigongeluk, dat toen het leven kostte aan Fritz Todt, Hitlers minister voor bewapening,

bleef Speer bij toeval bespaard: hij had het vliegtuig gemist nadat hij de halve nacht met Hitler hun beider droombouwsels had zitten bespreken. *'Von diesem Augenblick an war für mich alles anders.'* Enige uren na het nieuws van het ongeluk werd hij bij Hitler geroepen: *'Herr Speer, ich ernenne Sie zum Nachfolger von Minister Dr. Todt in allen seinen Ämtern.'* Tegenspreken hielp niet; de Führer liet hem gaan *'ohne ein persönliches Wort'*.

De droom van een volledig herbouwde, nieuwe hoofdstad van het Groot-Duitse Rijk — 'Germania' — vervloog; er was geen tijd meer voor beide architecten zich urenlang te verliezen in hun waanzinnige bouwplannen en in gezamenlijke verrukking naar de modellen en maquettes van hun fantasie te staren in de kelders van Speers dienstgebouw aan de Pariser Platz. Hitler had kanonnen nodig, tanks, munitie, vliegtuigen en véél ander oorlogstuig. Dat alles zou Speer hem moeten verschaffen. Speer heeft dat ook gedaan, in een verbazingwekkend tempo en met hogere productiecijfers dan voordien. Hij heeft er de oorlog niet mee kunnen helpen winnen. Integendeel, in de herfst van 1944 zou hij zich ook 'tegen' Hitler keren zoals een aantal officieren dat 'tevergeefs' gedaan had in de zomer. Hij kwam tot de ontdekking dat zijn belangrijke positie niet gebaseerd was op zijn bijzondere relatie tot Hitler. Sedert hij minister was geworden, was ook hij onderhevig aan het intrigespel van Hitlers *camarilla* en bleken de vriendschap en voorkeur van de Führer zonder werkelijke inhoud. Hitler werd voor hem toen de demon van de vernietiging, van de *Götterdämmerung*, waarin het hele Duitse volk meegesleurd moest worden. Dat 'offer' aan Hitlers grootheidswaan, welke hij zelf zozeer had gevoed, werd hem te groot. Vanaf het moment waarop hij de definitieve nederlaag in het verschiep zag, heeft hij overal waar dat maar enigszins mogelijk was, Hitlers bevel tot de tactiek van de verschroeide aarde trachten te saboteren; het Duitse volk mocht niet aan totale vernietiging worden prijsgegeven. Hij heeft zijn bouwheer in de winter van 1944—'45 dan ook herhaaldelijk in een aantal *Denkschriften* bezworen van dat geweld af te zien. Zijn verzoeken hebben niet gebaat, zijn 'sabotage' enigszins. Maar tot het laatste ogenblik evenwel bleef hij Faust; hij kon het niet geloven dat zijn Mephisto zo'n duivel was. Heeft hij daarom voor het Tribunaal van Neurenberg verklaard: *'Wenn Hitler Freunde gehabt hätte, wäre ich bestimmt einer seinen engen Freunde gewesen'*. Hij was *Parteigenosse 474481*.

TUSSEN HOOP EN VREES

DR. N. A. BOOTSMA

Op 15 december 1944 schreef Montgomery een kort briefje aan Eisenhower, waarin hij meedeelde dat hij graag een kort verlof in Engeland wilde doorbrengen om Kerstmis te kunnen vieren met zijn zoon. Hij sloot een oude notitie in, die luidde: 'Eisenhower verweidt £ 5 dat de oorlog tegen Duitsland geëindigd zal zijn vóór Kerstmis 1944, plaatselijke tijd'. De datum ervan was 11 oktober 1943. Eisenhower schreef onmiddellijk terug dat de notitie correct was, maar dat hij nog negen dagen de tijd had. Hij gaf toe dat het ernaar uitzag dat Montgomery met Kerstmis zijn vijf pond gewonnen zou hebben, maar hij zou ze geen dag eerder ontvangen. Deze laconieke correspondentie is om ver-

schillende redenen de aandacht waard. Allereerst omdat Eisenhower verkoos Montgomery's briefje als een grap op te vatten, hoewel het lang niet zeker was dat de schrijver het ook zo bedoeld had. De beide bevelhebbers waren het, zoals bekend, al maandenlang met elkaar oneens over de te volgen strategie, maar het verschil van inzicht leidde, zeker van de kant van Montgomery, tot een steeds scherper wordende tegenstelling, naarmate de geallieerde legers dichter bij de Duitse grenzen kwamen. De laatste brief, vóór de bovengenoemde, die de Britse veldmaarschalk op 30 november aan de opperbevelhebber had geschreven, was heel wat uitvoeriger geweest. Daarin had hij bittere kritiek geleverd op Eisenhowers strategie en

op wat hij noemde diens falen om definitief met de Duitsers af te rekenen toen er alle gelegenheid voor geweest was. Bovendien had hij erop aangedrongen dat Eisenhower het commando te velde aan iemand anders zou overdragen en zichzelf alleen met de coördinatie aan de top zou bezighouden. Eisenhower had dat hoog opgenomen en als er ooit sprake is geweest van een crisis binnen het geallieerde opperbevel, dan deed die zich zeker voor in de eerste helft van december; zelfs Churchill en Roosevelt werden er rechtstreeks in gemengd. Men kon daarom moeilijk zeggen dat het erg tactvol was van Montgomery om op dat moment Eisenhower eraan te herinneren dat deze zijn weddenschap ging verliezen. Niette-

min toonde het briefje aan dat Montgomery — hoeveel bezwaren hij ook mocht hebben tegen de opstelling van de geallieerde strijdkrachten die het gevolg was van Eisenhowers beleid — de algemene situatie aan het front toch voldoende vertrouwenwekkend vond om de kerstdagen in Engeland door te brengen. Hoe zag die algemene situatie er op dat moment uit? Wat was een half jaar na de invasie in Normandië de balans van de geallieerde vorderingen en vooruitzichten?

Na de snelle opmars door Noord-Frankrijk en België in augustus en september en aanvullende operaties later in het jaar, waren de geallieerde legers in december vrijwel tot stilstand gekomen voor de *Westwall*, die de Duitsers inderhaast hadden versterkt en naar het noorden en zuiden hadden uitgebreid. Vanaf Basel tot Nijmegen was de Duitse westgrens op die manier beschermd, terwijl ten westen van Nijmegen hoofdzakelijk de Maas als frontlijn fungeerde. Het hele front werd als het ware van nature door de Ardennen in tweeën gedeeld. Drie geallieerde legergroepen oefenden constante druk uit op de Duitse verdedigingslijn. In het noorden opereerde de 21e legergroep (onder Montgomery), bestaande uit het 1e Canadese leger (Crerar), dat na de bittere gevechten om de Scheldemonde het Maas- en Betuwefront bezet hield, en het 2e Britse leger (Dempsey) langs de Maas in Limburg en de benedenloop van de Roer. Het centrale en meest langgerekte deel van het front werd beheerst door de 12e legergroep (onder Bradley), samengesteld uit drie Amerikaanse legers, het 9e (Simpson), pas aangevoerd en gelegerd over een kort front ten noorden van Aken, het 1e (Hodges), van Aken tot Luxemburg, en het 3e (Patton), dat door de *Westwall* van het Saargebied gescheiden werd. In Lotharingen en de Elzas hadden de geallieerden over een lange afstand de Rijn bereikt. Daar opereerde de 6e legergroep (onder Devers), die het 7e Amerikaanse (Patch) en het 1e Franse leger (de Lattre de Tassigny)

geallieerde uitstulping; dat was de enige plaats waar de *Westwall* doorbroken was. In de Elzas tenslotte handhaafden de Duitsers zich in de zogenaamde zak van Colmar.

Dit was niet de situatie die het geallieerde opperbevel een maand eerder voor ogen had gestaan. Door de aanvankelijke snelheid van hun opmars, waarmee de bevoorradingscapaciteiten geen gelijke tred hadden kunnen houden, en door de groeiende Duitse tegenstand waren de geallieerden er in de herfst toe gedwongen hun krachten te reorganiseren en een adequate aanvoer te verzekeren door de opstelling van Antwerpen. Bovendien wilden ze intussen de meest geschikte posities veroveren vanwaaruit de definitieve aanval op het Duitse

tanktroepen — niet tot gelding konden brengen. In plaats van door te breken naar de Rijn moest men wekenlang ware slijtagegevechten leveren. Kleine rivieren als de Ruhr en de Moezel overstroomden door de aanhoudende regens, tanks kwamen vast te zitten in de modder en steun vanuit de lucht kon nauwelijks worden gegeven. Na een maand van uitputtende gevechten waren de geallieerden slechts een paar mijl ten oosten van Aken gevorderd, terwijl Patton de *Westwall* wel bereikt, maar niet doorbroken had.

Onder deze omstandigheden nam de tegenstelling tussen Montgomery en de Amerikaanse generaals over de tot dan toe gevolgde en nog te volgen strategie de vorm aan van een haast

Links: de Britten werden tegen het einde van 1944 wat oorlogsmoe. Dit gevoel werd niet alleen in de hand gewerkt door de langzame vorderingen aan het front, maar zeker ook door de V 2, waartegen geen afweer mogelijk was.

Rechts: de zo juist herkozen president Roosevelt (links) met naast hem de gekozen vice-president Harry S. Truman en de aftredende vice-president Henry A. Wallace op 10 november 1944 in Washington.

omvatte, afkomstig uit Zuid-Frankrijk na de landingen bij Marseille in het kader van de operatie *Dragoon*. Verder was nog een nieuw Amerikaans leger, het 15e (Gerow), op weg naar het front om aan de 12e legergroep toegevoegd te worden, maar het zou vóór januari 1945 niet operationeel kunnen zijn.

Afgezien van een aantal kleinere oneffenheden waren er drie belangrijke uitstulpingen in deze lange frontlijn, twee ten nadele en één ten gunste van de geallieerden. Ten zuiden van Roermond, tussen de Maas en de Roer, weerstonden de Duitsers hardnekkig alle pogingen van de Engelsen en Amerikanen om hen tot over de Roer terug te drijven. Iets meer zuidelijk, rond het veroverde Aken, bevond zich de

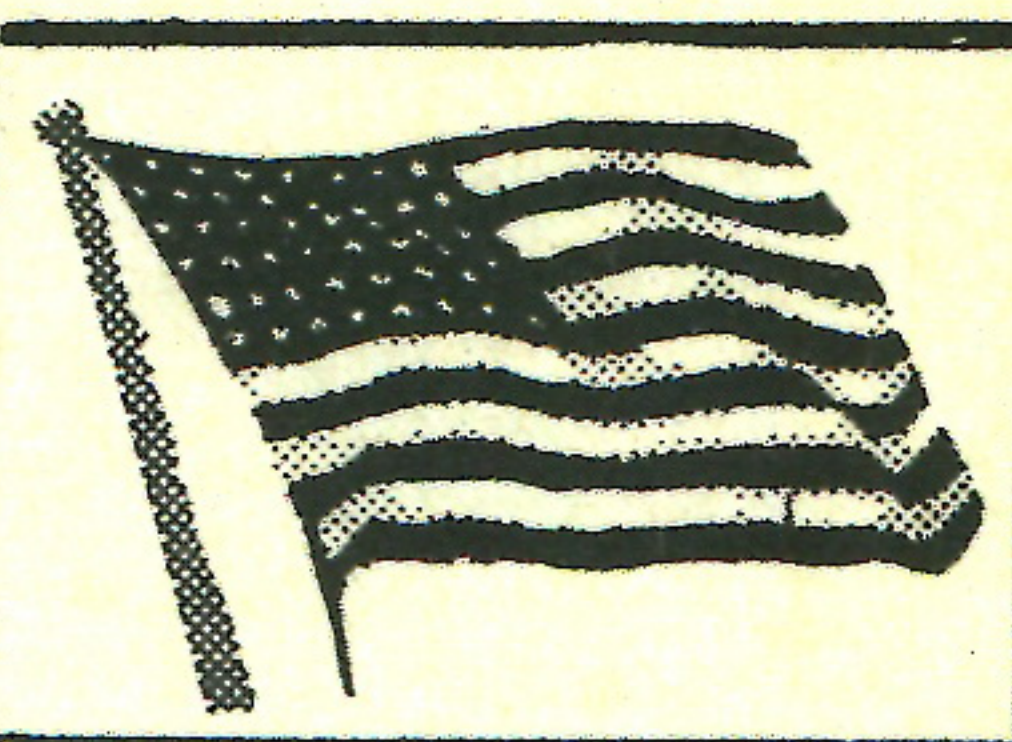
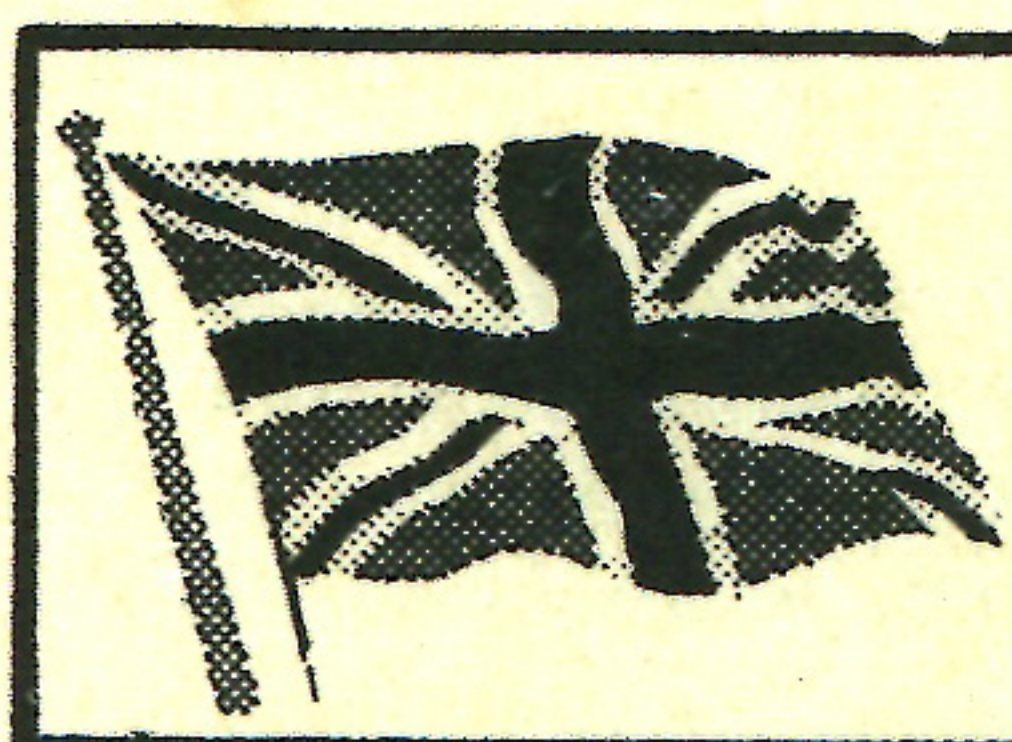
Rijk gelanceerd kon worden. Als voornaamste objecten voor die aanval zag Eisenhower het Ruhr- en het Saargebied. Daarom gaf hij in november het 1e en 9e leger opdracht vanuit de uitstulping bij Aken door te breken naar de Rijn en tussen Keulen en Bonn een aantal bruggehoofden over de rivier te vestigen. Tegelijkertijd machtigde hij Pattons 3e leger tegen het Saargebied op te trekken.

Deze operaties bereikten echter om verschillende redenen hun doel niet. De Duitse tegenstand bleek vooral in het Akense gebied veel heviger dan verwacht was en bovendien waren de weersomstandigheden in november zo slecht, dat de geallieerden hun twee sterkste troeven — superioriteit in de lucht en mobiliteit van hun

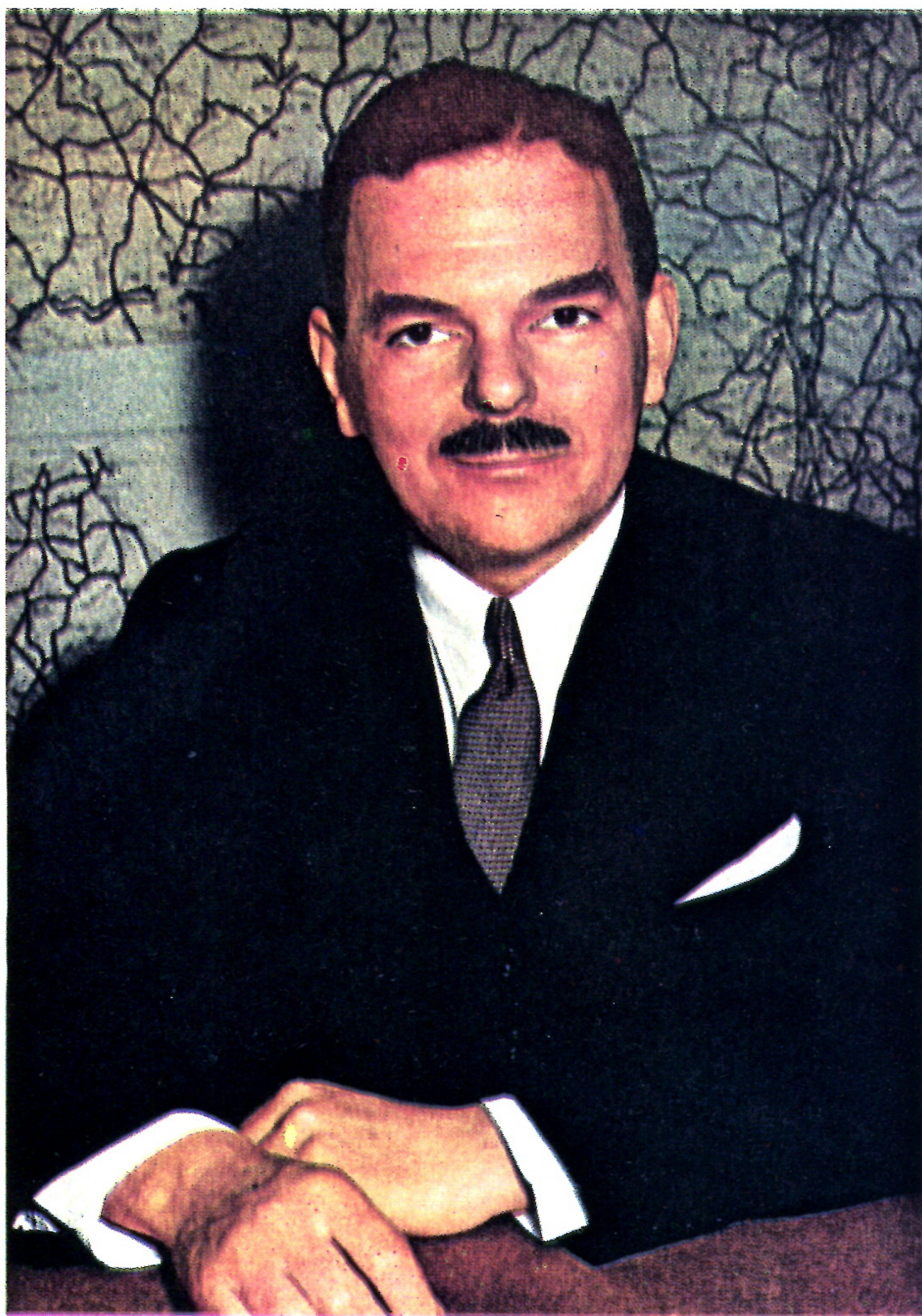
persoonlijk conflict met Eisenhower. Het ging daarbij niet alleen om de tegenstelling tussen Montgomery's idee van één geconcentreerde doorstoot en Eisenhowers beleid van aanvallen over een breed front, maar het ging naar Montgomery's overtuiging ook om Eisenhowers onbekwaamheid als commandant te velde, waarvan de schrale resultaten van het novemberoffensief het overtuigende bewijs vormden. Naar zijn mening kon het zo niet langer doorgaan. Er volgde toen een hele discussie tot in de hoogste regionen: Montgomery legde de zaak voor aan Churchill en arrangeerde tevens op 7 december in Maastricht een gesprek onder vier ogen met Eisenhower, dat het conflict echter geen stap dichterbij

Associated Press

President Roosevelt herkozen

US Army

Fox

een oplossing bracht. Churchill schreef erover aan Roosevelt, maar die hield de Amerikaanse opperbevelhebber de hand boven het hoofd. Ten einde raad nodigden de Engelsen Eisenhower en zijn plaatsvervanger, de Britse luchmaarschalk Tedder, uit voor een conferentie in Londen met de Eerste Minister en de Engelse chefs van staven.

De conferentie vond plaats op 12 december en vormde een ontvullende openbaring voor de Engelsen. Het verschil in strategische opvattingen bleek nog veel groter te zijn dan ze gedacht hadden, want Eisenhower gaf als zijn mening dat het van niet zoveel belang was of het Ruhrgebied op korte termijn veroverd zou worden, waarop Montgomery voortdurend

De republikeinse kandidaat voor het presidentschap, Thomas Dewey (links) en de herkozen president van de Verenigde Staten, Franklin Delano Roosevelt, die de kleinste overwinning had behaald sinds hij in 1932 voor het eerst tot president werd gekozen: 25,5 miljoen stemmen tegen 22 miljoen.

had aangedrongen. Eisenhower betoogde dat het erom ging de Duitse legers ten *westen* van de Rijn te vernietigen; eerst als dat gebeurd was, wilde hij de rivier oversteken, waarbij hij als geraamd tijdstip mei 1945 noemde. Dat maakte een verpletterende indruk, niet alleen op het aanwezige gezelschap, maar ook op het Britse kabinet, waaraan de resultaten

van de conferentie in een memorandum werden voorgelegd. Veldmaarschalk Alan Brooke, één van de Engelse stafchefs die de conferentie hadden bijgewoond, moest toegeven dat de lucht er wel flink door was opgeklaard, maar hij voorzag een psychologisch schokeffect van grote omvang. De Engelsen waren er namelijk zeer gevoelig voor dat de geallieerde opperbevelhebber door de oorlog in het Westen nodeloos te verlengen, zoals zij meenden, hen confronteerde met een mobilisatieprobleem dat niet was op te lossen. De regering had nog geen veertien dagen geleden een nieuwe lichte onder de wapenen geroepen en dat betekende niet alleen een evenredig verlies voor de oorlogsindustrie, maar ook de onmogelijkheid

om verdere personeelsverliezen aan te vullen. Na zes jaar oorlog, met een procentueel groter deel van zijn bevolking gemobiliseerd dan de andere geallieerden, had Engeland nu het einde van zijn reserves bereikt.

Er waren nog andere tekenen van Britse oorlogsmoeheid. De bittere gevechten en langzame vorderingen bij de opening van de Schelde in oktober hadden een fikse domper gezet op de rooskleurige verwachting dat de oorlog spoedig afgelopen zou zijn. De kranten brachten nog wel voortdurend optimistische berichten, maar dat kon niet verhinderen dat zich een matte berusting van de bevolking meester maakte. Daar veranderde ook de mededeling van de regering, dat met uitzondering van het

Democratische meerderheid in Senaat en Huis van Afgevaardigden gehandhaafd

Vijftig miljoen Amerikanen zijn op Dinsdag 7 November ter stembus gegaan, o.a. om den President te kiezen die Amerika zal leiden in de jaren van overwinning en vredesopbouw. De volledige uitslag is nog niet bekend, maar het is reeds duidelijk dat Franklin Delano Roosevelt voor de vierde maal gekozen is tot President der Vereenigde Staten. Zijn republikeinsche tegencandidaat, Thomas Dewey, verklaarde vannacht: "Het is duidelijk dat President Roosevelt voor een vierde ambtsperiode is gekozen. Ik zend hem mijn hartelijkste gelukwensen. Ik ben er zeker van dat alle Amerikanen met mij de hoop zullen koesteren dat de Voorzienigheid den President moge leiden en beschermen."

Ons volk zal zich verheugen in de overwinning van dezen grooten democraat, dezen strijder voor de vrijheid, dezen meedoogenloozen tegenstander van fascisme en nationaal-socialisme.

Leve Amerika! Leve Roosevelt!

verkiezingen van 1945 in het vooruitzicht gingen haar gedachten meer uit naar de naoorlogse economische en sociale omstandigheden dan naar de harde realiteit van een zesde oorlogswinter. Bij verschillende tussentijdse verkiezingen leden conservatieve kandidaten de nederlaag en dat was voor Churchill een teken aan de wand. Wat hij nog aan aspiraties over een mogelijke voortzetting van de coalitie over mocht hebben ging eind oktober in rook op, toen zowel de liberale als de socialistische partij aankondigden dat zij onafhankelijk van andere partijen de verkiezingen zou ingaan.

Geheel anders was de stemming in de Verenigde Staten. Daar heerste het hele najaar

gebied van Londen de totale verduistering van huizen en gebouwen verminderd kon worden, niet veel aan. Met het naderen van de winter deed zich het gebruikelijke kolentekort weer voelen, maar de schaarste was nog nijpender en de distributie nog even gebrekkig als in de voorgaande jaren. Wat de Londenaren betrof: nog maar nauwelijks waren zij door de geallieerde opmars langs de Franse en Belgische kust bevrijd van de Duitse luchtaanvallen met de V 1, die zesduizend doden en een grote ravage hadden veroorzaakt, of zij werden opnieuw vanuit de lucht bestookt, maar nu met de V 2. Tegen deze raketten waren jagers noch luchtafweer opgewassen. Het huisvestingsprobleem was daardoor tegen de winter zo

Eisenhower en Montgomery kregen eind 1944 onenigheid over de strategie. Op 7 december waren zij in Maastricht met Bradley (links), Tedder (daarnaast) en Simpson (rechts).

Geheel boven: het bericht uit 'De Vliegende Hollander' over Roosevelt's herverkiezing.

acuut geworden dat militairen ingezet moesten worden om minimale levensomstandigheden in stand te houden.

Churchills regeringscoalitie van conservatieven, liberalen en socialisten begon te kraken. Vooral de achterban van de *Labourparty* roerde zich en dwong de leiding een meer onafhankelijke richting in te slaan. Met de

een sfeer van hoopvol optimisme. Voor zover het de oorlog betrof, voelden brede lagen van de bevolking zich veel meer betrokken bij de strijd in de Stille Oceaan dan bij die in Europa, die men als bijna gewonnen beschouwde. Juist van de Pacific kwamen de berichten van indrukwekkende resultaten. Op 19 oktober opende MacArthur met de landingen op het eiland Leyte zijn offensief ter herovering van de Filippijnen. Vier dagen later begon de grote zee- en luchtslag tegen de Japanse vloeden, die probeerden tussenbeide te komen en die eindigde met een volkomen nederlaag van de Japanse marine. Een maand later voerden Amerikaanse vliegende fortunen hun eerste grote luchtaanval uit op het gebied van Tokyo.

Daarbij kwamen de presidentsverkiezingen op 7 november, waarbij Roosevelt voor de vierde achtereenvolgende keer kandidaat stond voor de democratische partij, een gebeuren zonder precedent in de Amerikaanse geschiedenis. De democratische conventie had hem op 20 juli — dezelfde dag dat Hitler naar zijn zeggen door de Voorzienigheid voor het Duitse volk behouden werd — als kandidaat aangewezen, met Truman als partner voor het vice-presidentschap. Harry Truman, senator van Missouri, had nationale bekendheid gekregen als voorzitter van een congres-commissie die toezicht hield op het totale defensieprogramma. De republikeinse partij koos de gouverneur van New York, Thomas Dewey, als haar kandidaat, met John Bricker als partner.

Roosevelt hield zich aanvankelijk op de achtergrond in de verkiezingscampagne. Zijn gezondheid liet te wensen over en hij kon of wilde geen tijd vrijmaken voor propagandareizen. De jonge, vitale Dewey richtte daarom zijn aanvallen vooral op de 'vermoeide, ruziemakende oude mannen', die nu de regering vormden — minister van buitenlandse zaken Cordell Hull, die diepgaande meningsverschillen had met de president, lag ziek en uitgeput te bed — en betoogde dat het de hoogste tijd was voor een verandering. Maar gaandeweg herwon Roosevelt zijn oude strijdlust en slagvaardigheid. Hij keerde zich het scherpst tegen het isolationisme van de oude garde van de republikeinse partij, waarvan Bricker de exponent was, en probeerde vooral de stemmen te winnen van een grote middengroep gematigde republikeinen, die weliswaar niets van zijn *New Deal*-programma's moest hebben, maar wel gevoelig was voor zijn schets van een naoorlogse wereldorganisatie, die gebaseerd zou zijn op internationale samenwerking. Daarom kwamen de democraten met zulke veelbelovende leuzen als 'De Vier Vrijheden', 'De Verenigde Naties', 'De Grote Alliantie'. Het was tijdens deze verkiezingscampagne dat Roosevelt's hond Fala de voorpagina's van de kranten haalde. Van republikeinse zijde werd de beschuldiging geuit dat de president na de conferentie van Honolulu in juni op één van de eilanden van de Aleoeten die hij bezocht had, zijn hond had vergeten en dat een torpedojager speciaal was uitgezonden om het dier op te halen; een typerend staaltje van de ongegeneerde manier waarop de democraten het geld van de belastingbetaler verslinderden. Op een grote *meeting* in Chicago riposteerde Roosevelt daarop, dat hij gewend was aan persoonlijke aanvallen op hemzelf, zijn vrouw en zonen: dat was allemaal tot daaraan toe. Maar hij was werkelijk heel verschrikkelijk boos dat zijn kleine Fala, die nog wel van Schots ras was, ervan werd beschuldigd de oorzaak te zijn van geldverkwisting. Het werd een zeer geslaagde *meeting*.

Tijdens de hele campagne gaf de president nooit blijk van enige twijfel aan een gunstige uitslag en zijn vertrouwen bleek gerechtvaardigd. Met de stemmen van 432 kiesmannen kreeg hij 36 staten achter zich, tegen Dewey 99 stemmen van 12 staten. Dat was een duidelijke, hoewel niet helemaal ongeflatteerde overwinning, want de uitslag van de totale hoofdelijke stemming, de zogenaamde *popular vote*, was voor de republikeinen heel wat gunstiger: 25,5 miljoen stemmen voor Roose-

velt tegen 22 miljoen voor Dewey. In feite was het Roosevelt's kleinste overwinning sinds hij in november 1932 voor het eerst tot president gekozen werd, maar ze was nog solide genoeg. Belangrijk was ook dat uit de gelijktijdig gehouden verkiezingen voor een deel van het congres bleek, hoezeer Roosevelt's ideaal van een naoorlogse volkerenorganisatie — waarvoor in de zomer te Dumbarton Oaks de grondslagen gelegd waren — bij de Amerikaanse kiezers weerklank vond; talrijke traditionele, invloedrijke isolationisten als Hamilton Fish en senator Nye werden niet herkozen.

De nieuw benoemde minister van buitenlandse zaken Stettinius, die eind november Hull was opgevolgd, constateerde al dadelijk dat er ten gevolge van de militaire successen en Roosevelt's herverkiezing een stemming heerste van groot optimisme in heel het land; hij sprak zelfs van een 'atmosfeer van algemene euforie'. Dat vervulde hem met grote zorg, want het was bijna onmogelijk in die sfeer tot de nuchtere, harde besluiten te komen die de reële situatie dagelijks vereiste.

Al in de dagen van de geallieerde opmars in Frankrijk waren er stemmen opgegaan, tot in het congres toe, die meenden dat het tijd was de oorlogsproductie af te remmen en een begin te maken met de overschakeling op een vredeseconomie. Dergelijke geluiden werden sindsdien steeds veelvuldiger gehoord en dat op een moment dat juist aan het Westeuropese front de verliezen aan manschappen en tekorten aan munitie zich scherper dan ooit deden voelen.

Het doel van de Amerikaanse strategie was, zoals Eisenhower op de conferentie van Londen had verklaard, de Duitsers een beslissende nederlaag toe te brengen ten westen van de Rijn. Daartoe moest constante druk op hun stellingen worden uitgeoefend, vooral in het voor hen gevaarlijkste gebied, de sector van Aken. Het geallieerde hoofdkwartier ging er namelijk van uit dat de Duitsers daar hun hoofdmacht zouden concentreren om het Ruhrgebied af te schermen. Tegelijkertijd werd Montgomery's 21e legergroep bevoorrad en gereed gemaakt voor de beslissende doorstoot naar het Duitse Rijk ten noorden van het Ruhrgebied, terwijl Pattons 3e leger een, wat Eisenhower noemde, ondersteuningsaanval moest uitvoeren in het Saargebied om daar de Rijn over te steken en op te trekken in de richting Frankfurt. Montgomery en Patton zouden elkaar dan ontmoeten op een nader vast te stellen punt oostelijk van het Ruhrgebied.

Intussen werden de Duitsers door voortdurende gevechten uitgeput. De moeilijkheid was echter dat door die gevechten in de regen en de modder ook de geallieerde verliezen veel groter waren dan waarop men had gerekend. Gedeeltelijk was dat toe te schrijven aan het feit dat de legers niet waren uitgerust voor een winteroffensief, zodat het aantal uitgevallen soldaten ten gevolge van ziekte en kou groter was dan wat door de gevechten werd uitgeschakeld. Dit soort slijtage-oorlog vergde bovendien zoveel munitie, dat de aanvoer enige tijd niet toereikend was. Eisenhower zag zich zelfs gedwongen half november in een radio-toespraak het Amerikaanse volk op te roepen meer munitie te produceren. Hij ontving verder in zijn hoofdkwartier delegaties van vakbonds-

leiders en fabrikanten om hun de noodzaak duidelijk te maken van een verhoogde inspanning en dergelijke bezoeken waren, zoals hij Washington meldde, voor de betrokkenen zeer verhelderend. Nu kan men niet zeggen dat de moeilijkheden om aan Eisenhowers sterk gestegen behoefte aan personeel en munitie op korte termijn te voldoen, alleen werden veroorzaakt door het falen van de planning in Washington of de ongeïnteresseerdheid van het Amerikaanse volk. Met de grote operaties in de Pacific in volle gang was het logisch dat van de troepen en het materiaal een groter deel dan voorheen naar dat gebied werd gedirigeerd. Of, zoals Bradley opmerkte, voor de bevelhebbers in West-Europa waren MacArthur en zijn oorlog in de Pacific zover weg, dat zij er alleen aan werden herinnerd door de gezamenlijke aanspraken op de beschikbare hulpbronnen.

Ondanks deze moeilijkheden verliep de opbouw van de strijdkrachten voor de beslissende aanval toch bevredigend. Voldoende benzine-toevoer was verzekerd, zodat de geallieerden niet bevreesd hoefden te zijn voor een herhaling van de tegenslag in september, toen de vaart van hun opmars door gebrek aan brandstof er uit was. De geringe vorderingen in de voortdurend felle gevechten, vooral in het gebied van Aken, verontrustten Eisenhower niet, zolang de Duitse reserves erdoor werden uitgeput. Met zijn toestemming zond Bradley extra-troepen vanuit de Ardennen naar de gevechtszones in het noorden en zuiden, waardoor de defensielijn in dat bergachtige gebied gevaarlijk dun werd. De bevelhebbers zagen dat wel, maar zij namen het risico welbewust om de uitputtingsgevechten gaande te houden. Wat de vijandelijke activiteit betrof, had het geallieerde hoofdkwartier half november gegevens gekregen dat de Duitsers probeerden een tegenaanval op te bouwen, maar aangenomen werd dat die was bedoeld om de verwachte geallieerde stoot in de richting Keulen op te vangen. Dat paste dan precies in Eisenhowers plannen. Enige onzekerheid ontstond er begin december, toen het 6e Duitse pantserleger, naar schatting het sterkste reserveleger dat de *Wehrmacht* nog bezat, uit het gevechtsgebied langs de rivier de Ruhr verdween en niet meer kon worden gelokaliseerd. Luchtverkenning was door het slechte weer niet mogelijk. Wel kwamen er rapporten van de inlichtingendiensten binnen, die wezen op Duitse concentraties oostelijk van de Ardennen, maar omdat dit soort rapporten altijd wel ergens van het front kwam, zagen noch Eisenhower, noch Bradley en Montgomery er voldoende aanleiding in tot een andere opstelling van hun troepen over te gaan. Het situatiebericht van de 21e legergroep stelde op 16 december vast dat 'de vijand op alle fronten een defensieve strijd levert en dat hij niet in staat is aanvallende operaties van grote omvang uit te voeren'.

Op dat tijdstip waren de geallieerden overal bezig zich voor te bereiden op het grote eindoffensief, dat moest leiden tot de nederlaag en de bezetting van het Duitse Rijk. Als een symbolische aanduiding van de te verwachten definitieve overwinning kon men het bericht zien dat Eisenhower op 15 december uit Washington ontving: zijn bevordering tot vijf-sterrengeneraal.